

Suomen Maantiede.

Kansakoulutia warten

Kirjoittanut

A. J. Tuomi.

Toinen korjattu painos.

Helsingissä,

Weilin ja Gösö'n Osake-yhtiön kirjapainossa ja kustantama,

1884.

Suomen Maantiede.

Kansakoulunja warten

Kirjoittanut

A. J. Juuti.

Toinen korjattu painos.

Helsingissä,
Weilin ja Göös'in Osake-yhtiön kirjapain ossta ja kustantama,
1884.

Alkulause.

Isänmaan maantiede on epäilemättä kansakoulun tärkeimpiä oppi-aineita, sillä kansalainen, waikk'ei hänen yhteiskunnallinen ja waltiollinen vaikutuksensa ulottuisikaan laajemmalle oman kuntansa rajoja, ei voi johdonmukaisesti harrastaa maansa yhteistä parasta tietämättä jotakin sen yleisestä laadusta ja nyhyisistä yleisistä oloista. Mutta kun joweliasta tämän aineen oppikirjaa kansakouluille ei ole entuudestaan saatavissa, ja kun yksinään kartan johdolla opettaminen, sanottakoon muutoin mitä tahansa, on warsin hankalaa sekä waiwaloista, niin on allekirjoittanut uskaltanut ryhtyä tämän kirjasen toimittamiseen siinä toiwossa, että siten pois-taisi jonkun puutteen meidän nuoresta kansakoulukirjallisuudestamme. Kokemus on osoittawa, missä määrässä toiveeni tulewat toteut-imaan ja tämä kirja tarkoitustaan vastaamaan. — Kirjan laueus nimenomaan kansakoulun oppikirjaksi kenties näyttää hiukan liialli-selta, mutta minun wakuutukseni on, että jokaisen korkeamman kansakoulun läpikäyneen sivistyneen kansalaisen tulee ainakin sen werran tuntea isänmaatansa, sen oloja ja laitoksia, kuin tässä kir-jassa on esitettynä. Tätä päitfi olen uskaltanut luulla, että kirja woisi toistaiseksi tulla käytettäväksi myöskin maamme seminareissa ja kenties alkeisopistoissakin, sillä sopiwaa isänmaan maantieteen oppikirjaa ei niitäkään oppilaitoksia warten ole ilmaantunut sitte, kun A. G. J. Hallsten'in w. 1859 suomenkielellä painosta tullut teos, jota monien kiitettävään ominaisuuksiensa ohessa sopinee jo nyhyään pitää wanhentuneena. Sentähden ja kun kansakoulun-opetuksessa ei muutamain kohtain poisjättämisestä — jos nimittäin joku kunnioitettava opettaja pitäisi lyhentämisen tarpeellisena — sanottawaa häiriötä syntyne, olen antanut kirjan ilmaantua tämän kokoisena. — Historiallisen maantieteen olen, wastoin ennen käy-tettyä tapaa, ajettanut kokonaan erillseen waltiollisesta. Syynä tä-hän menetykseeni on ollut se ikäwä kokemus, että pienet oppilaat eiwät waltiollisen maantieteen yhteydessä luettuna voi mitenkään saada muistissansa pysymään historiallisesti merkillisiä paikkoja, jota wastoin ne eri tunnilta opetettuina näyttävät olewan maan-tieteen helpoimpia kohtia.

Syvästi tuntien kirjani puutteellisuuden pyyhän saada sulkea sen kunnioitettawain opettajain suosioon.

Riihtelyswaaralla, Syyskuulla 1884.

Kirjoittaja.

1. Suomen Suuriruhtinaanmaa.

6,800 neliöpeninkulmaa (= 374 tuh. kilom.) laaja, 2 milj. 100 tuh. asukasta.

A. Vuonnollinen maantiede.

Maantieteellinen asema ja rajat. Suomenmaa on noin 60° ja 70° välillä pohjaista leveyttä eli pohjaiseen päin päiväntasaajasta sekä 38° ja 50° välillä itäistä pituutta eli itään päin ensimmäisestä puolipäivän piiristä. Maamme on siis pohjaisen lauhkean vyöhykkeen pohjaisessa osassa, onpa osa siitä pohjaisessa kylmäsäkin vyöhykkeessä. Suomenmaan pituus pohjaisesta etelään, Skoarre- ja Tenojokien ryhtymäpaikasta Hankonien nunaan, on 108 Suomen peninkulmaa, ja leveys lännestä itään 57 peninkulmaa.

Pohjainen raja kulkee ensin pitkin Lapintunturia Peltotunturiin asti, josta se poikkeaa koilliseen päin ja kulkee Inari- sekä Tenojokia myöten, kunnes wiimemainittuun jokeen tulee pohjaisesta lisähaara Skoarre, jonka suusta raja kääntyy etelää kohden. Idässä kulkee raja Inarijärven itäpuolitse Wuotkewaaraan ja siitä Lalkkunaoiween, josta se kulkee osaksi Maanselkää myöten Wiinaankiween, kääntyy siitä ensin lounaasen päin Kolmikantaan, sitte kaakkoista ilman suuntaa kohden ja päättyy wiimein Salmin pitäjään itäpuolella Laatokan rannalle Wariskiween. Tästä menee raja lounaasen päin halki Laatokan meren, jonka läntisen rannan se kohtaa hiukan eteläpuolella Wuoksen alimaisista suuhaaraa ja tapaa Kivennawan pitäjäässä Siestarjoen, jonka juoksu se seuraa Suomenlahteen Eteläisenä rajana on Suomenlahti ja Itämeri. Lännessä kulkee raja etelästä pohjaiseen Pohjanlahden halki Torniojoen suuhun, josta se juoksee jamaa jokea myöten ylöspäin Wuoniojoen ryhtymäkohtaan saakka. Siitä alkain seuraa se wiimemainittua jokea ja Kõnkämä-enoa aina näiden wirtojen lähteille asti, tekee wiimein lyhyen mutkan koilliseen ja päättyy Lapintunturiin. Suomenmaan pohjainen raja on Norjan, kuningaskuntaa itäinen Norjan kuningaskuntaa ja Wenäjän keisarikuntaa sekä läntinen osaksi Wuotjin kuningaskuntaa vasten.

Maanlaatu. Melkein jokaisessa maamme paikkakunnassa tavataan korkeampia tai matalampia wuoriharjanteita, yksinäisiä ukkuloita, wesiä soita, korpia ja rämeitä, jonka tähden maan-

pinta on yleensä epätasaisista ja laajempia tasankomaita löythy ainoastaan muutamissa paikoin. Lavein tasanko on Pohjanlahden rannikolla Waasan läänin läntisessä osassa. Melkoisen osan maamme pinta-alasta peittävät myöskin nuo tuhannet suuremmat ja pienemmät lukemattomilla saarilla ja niemillä täytetyt järwet, lammit ja usein koskiset joet, jotka kaikki yhteensä antawat tälle maalle semmoisen runollisen wiehättäwyhyden, että ulkomaalaisetkin mielellänsä wiettävät kesää Suomen wälkkywien wesien rantamilla. Wuoret ja kukkulat owat kuitenkin yleensä mataloita. Ne alenevat wähitellen sisämaasta meren rannoille päin. Maamme korkeimmat osat owat sen pohjaisimmat maakunnat Lapinmaa ja pohjaisen Pohjanmaan sisäiset seudut. Siellä on wuorenkukuloita, jotka nousewat lähes kolmetuhatta Suomen jalkaa korkeammalle meren pintaa. Tämä pohjainen ylämaa alenee wähitellen länttä ja etelää kohden. Läntinen merenrannikko on yleensä laakaa, jota wastoin eteläisellä ja lounaisella rannikolla waihtelewat jyrkät niemet, sywät lahdekkeet ja lukemattomat saaristot, joista suurin on Ahwenanmaan saaristo. Pohjanlahdessa tawataan ainoasti yhdesä kohden, Merenkurussa, suurempi saariryhmä. Sekä Suomenlahden että etenkin Pohjanlahden rannoilla huomataan se ihme, että maa wähitellen kohoaa merestä eli niin sanoaksemme kasvaa, jonka wuoksi meri niillä seuduin wähitellen mataloituu. Suomenlahden rannikolla kohoaa maa ainoastaan 2 jalkaa 100 vuoden ajalla, mutta Pohjanlahden ranta ylenee 4 jopa 5 jalkaa yhtä pitkän ajan kuluessa.

Sotta saataisiin jonkunmoinen werrannollinen käsitys Suomenmaan erilaisista maanlaaduista, on laskettu, että koko maan pinta-alasta, 75 miljoonasta tynnyrin-alasta, on noin 42 miljoonaa tynnyrin-alaa metsämaata, 19 miljoonaa kallioita ja rämeitä, 6 miljoonaa wettä, 6 miljoonaa niittyä ja ainoastaan 2 miljoonaa tynnyrin-alaa wiljeltyä peltoa. — Maanwiljelykseen katsoen on maanlaatu wiljavinta maamme eteläisessä ja lounaisessa osassa sekä eteläisellä Pohjanmaalla, joilla seuduin löytyy sawipohjaisia pelto- sekä niitty-maata. Vaatokan luoteisrannikolla, jyrkäin kalliokukkulain välisissä laaksoissa, tawataan myös paikoittain hywää sawiperäistä wiljelysmaata.

Wuoret. Suomen pää-wuorensellä saapi alkunsa Norjan wuorista maan pohjaisesta osasta. Se kulkee ensin Lapintunturin nimellä kaakkoa kohden pitkin Norjan rajaa, kääntyy sitte Suola-

Jelkä-nimijenä melkein juoraan itää kohden ja yhtyy **Saariselän** nimellä **Talkkunaoiven** kuffulaan Wenäjän rajalla. Täällä, Suomen pohjaisimmassa osassa, ovat myös maamme korkeimmat vuorenkuffulat, joista mainittakoon: 1) **Saldischof**, Suomen luoteisimmassa kulmassa Norjan rajalla, jonka korkein huippu on 4235 jalkaa = 1255 meetteriä korkeammalla meren pintaa; 2) **Jolamoaiwi**, noin 5 peninkulmaa etelään päin Saldischof'ista, jonka korkeus meren pinnasta lukien on 3850 jalkaa = 1140 meetteriä; 3) **Ballastunturi**, Dunasselällä, on 2900 jalkaa = 860 meetteriä korkea; 4) **Peldooaiwi**, Inarijärven länsi-puolella, jonka huippu ulottuu 2250 jalkaa = 665 meetteriä meren pintaa ylempäksi ja 5) **Dunastunturi**, Dunasselän pohjaispäässä, on 2150 jalan = 635 meetterin korkeinen.

Talkkunaoivesta kääntyy pää-wuorenharju **Maanselkä**-nimijenä etelää kohden, kulkee Lapinmaan ja koillisen Pohjanmaan halki **Miinaanaiwi**en saakka, josta se kääntyy kaakkoa kohden Wenäjän maalle. Tästä vuorenselän teestä eroaa useampia matalampia harjanteita Suomen sisämaahan päin, joista merkittävimmät ovat: 1) **Dunasselkä**, joka lähtee Lapintunturista etelää kohden, kääntyy loppumatkallaan **Miriselkä**-nimijenä lounaasen päin ja päättyy lähelle Pohjanlahden pohjaisinta rantaa. Melkein liellä Dunasselän eteläistä päätä, Tornio- ja Tengelijotien yhtymäpaikassa, on **Mawajaksa**-niminen yksinäinen vuorenkuffula, jolla käypi joka vuosi Juhannuksen aikoina paljon matkustawaisia sekä omasta maasta että ulkomailtakin keski-hön aurinkoa katsomassa. Tämä wuorenhuippu, 780 jalan = 230 meetterin korkeinen, on nimittäin eteläisimpiä paikkoja Euroopassa, joissa aurinko näkyy kesäpäiwän seisauksen aikana wuorokauden läpeensä; 2) **Kiwajelkä**, joka lähtee Maanselästä hiukan pohjaispuolelta napapiiriä, kulkee ensin etelää kohden, kääntyy sitte kaarenmoisesti länteen ja päättyy liellä Kemian kaupunkia Pohjanlahteen; 3) **Kainunselkä**, lähtee Maanselän keskipaikoilta lieltä Wenäjän rajaa ja yhtyy, kiertäen länsipuolitse Dulujärven, Suomen selkään; 4) **Sotkamonselkä**, alkaa Maanselästä noin kolme peninkulmaa pohjaispuolelta Miinaanaiwiä, kulkee jokseenkin samaa suuntaa Kainunselän kanssa ja yhtyy Sotkamon pitäjäässä Suomen selkään; 5) **Suomonselkä**,

erkanee Maanselästä Miinaankiven kohdalta ja kulkee ensin läntistä sittemmin lounaista ilman suuntaa kohden sekä päättyy jokseenkin matalana Siidepyhyn niemeen Pohjanlahden rannalle. Tämä vuorenharju eroittaa Pohjanmaan Karjalasta, Savosta, Hämeestä ja Satakunnasta; 6) **Salpausselkä**, saapi alkunsa Maanselästä Wenäjän Karjalassa, kulkee ensin etelää kohden Voimalanjärwelle asti, kääntyy sitte yht'äkkiä luoteesen päin Mlomantziin, josta se, käytyhänsä lähellä Joensuun kaupunkia ja kääntäen suuntansa taasfin etelää kohden, kiertää Saimaan wejistöä ja kulkee sitte läntistä ilman suuntaa läpi koko eteläisen Suomen sekä, tehtyhänsä käännöksen luoteesen, päättyy Pohjanlahteen hiukan eteläpuolella Borin kaupunkia.

Suomenselän ja Salpausselän ympäröimä sisämaa on westrikas yläntö, jonka läpi kulkewat vuoriharjut owat ikäänkuin yhdistyssiiteinä mainittujen selänteiden välillä. Näitä vuoriharjuja on ueljä: 1) **Karjalanselkä**, alkaa Suomenselästä Kiantojärwen eteläpuolelta, kulkee kaakkoa kohden pitkin Pielisjärwen lounaista rannikkoa lähelle Joensuun kaupunkia, jonka seuduilla se yhthyy Salpausselkään; 2) **Sawonselkä**, lähtee Suomenselästä Mäkiöisten vuorilta ja yhthyy, kulkien suoraan etelää kohden, Wuohijärwen itäpuolella Salpausselkään; 3) **Hämeenselkä**, on Suomenselästä Soinin vuorilla erottuansa jonkun matkaa Hämeen ja Satakunnan rajana ja kohtaa Salpausselänten Kärkölän pitäjäässä; 4) **Satakunnanselkä**, joka Hämeenkaankaan keralla yhdistää Salpausselän ja Suomenselän toisiinsa, saapi alkunsa Karwian kuffuloilta Suomenselästä ja yhthyy Salpausselkään Harjawallassa Kotemäenjoen eteläpuolella.

Paitfi näitä pitempiä vuorenselänteitä owat vielä seuraawat vuoriharjut merkittävät: 1) **Sataraselkä**, joka lähtee Satakunnanselän keskipaikoilta, kulkee Watulanharjun ja Harjunharjun nimillä kaakkoa kohden Tampereen kaupungin ohitse sekä jatkuu Kangasalanharjuna yhä eteenpäin, kunnes yhthyy Hämeenselän eteläiseen päähän, Kangasalanharju on kuuluisa ihanista näkyaloistaan; 2) **Lohjanselkä**, eroaa Salpausselästä Hausjärwen pitäjäässä ja päättyy, kulkien lounaista ilman suuntaa, Hankoniemeen; 3) **Uyräpäänselkä**, alkaa Salpausselästä Joutsenon pitäjäässä länsipuolelta Imatran putousta ja jatkuu, kulkien kaakkoista ilman suuntaa, rajan yli Wenäjälle; 4) **Punkaharju**, Puruweden ja Pihlajaweden wälinen korkea ja kaitainen saari, on Suomen kenties luonnon-ihanin

paikka, sillä niitä verrattoman kauniita nähtä-aloja Puruweden ja Pihlajaveden saarille selille, läikkymille lainehille, ei liene tarjona awaramillakaan aloilla, koskapa ulkomaalaisetkin joukottain käyvät ihaillemaassa Puhkharjun wihättävää ympäristöä. Wastakohtana tälle luonnon-ihannudelle owat: 5) Hämeenlangas, pohjaisessa Satakunnassa ja 6) Pohjanlangas Pohjanmaan eteläisimmässä osassa, jotka molemmat owat mitä kolkoimpia, synkimpia saloja.

Suomen vuorijonot owat yleensä hywin vaihteleman muotoisia. Ne kulkewat milloin tasaisina, kaitaisina harjuina, milloin lewenewät laajemmiiksi ylängöiksi, milloin taas, jonkin esteen, esim. joen tai järwen eteen sattuesja, katkeawat, kohotaksensa jälleen yhtä korkeiksi wieläpä korkeammiksiikin esteen toisella puolella.

Korkeimmat kukkulat kuskakin läänissä owat: 1) Dulun läänissä: jo mainittu Galdischok, läänin pohjaisimmassa osassa Lapinmaassa. 2) Kuopion läänissä: Pöllömäki (840 jalkaa = 250 meetteriä korkea) Sissalmen pitäjäässä. 3) Mikkelin läänissä: Kempinmäki (800 jalkaa = 235 meetteriä korkea) Soutsan pitäjäässä Päijänteen itäpuolella. 4) Wiipurin läänissä: Tschokinmäki (?) Korpiselän kappelissa. 5) Waasan läänissä: Ronninmäki (790 jalkaa = 230 meetteriä korkea) Hämeessä, likellä Tywäskylän kaupunkia. 6) Hämeen läänissä: Tiirismaa (750 jalkaa = 220 meetteriä korkea) Päijänteen eteläpuolella. 7) Turun läänissä: Juhdinnmäki (500 jalkaa = 150 meetteriä korkea), laaja kangasmaa Ikaalisten itäpuolella. 8) Uudenmaan läänissä: Ketunmäki (390 jalkaa = 115 meetteriä korkea) koilliseen päin Elimäen kirkolta.

Wesistöt. Kaikki maamme järwet ja joet jaetaan luonnollisten rajainsa mukaan wiiteen wesikuntaan eli wesistöön, joiden nimet owat: Pohjainen wesistö, Luoteinen wesistö, Suomainen wesistö, Keski-Suomen wesistö ja Sawo-Karjalan wesistö.

Pohjainen wesistö.

Tämä wesikunta rajoittuu etelässä Suolaselkään ja Saariselkään, länessä ja pohjaisessa Norjan maahan sekä idässä Norjaan ja Wenäjään. Suurin järwi on **Inari** (415 jalkaa = 123 meetteriä ylempänä meren pintaa), johon laskee Beltotunturista tulewa **Iwalojoki**. Tästä joesta ruwettiin viime vuosikymmenen (1870) alkupuolella huuhtomaan kultaa, mikä työ näyttää kannattawan. Inarijärwi laskee wetensä **Naatsjoen** sekä muutamien Wenäjän puolella olewien järwien kautta Pohjaiseen jäämereen. Muista wesistä mainittakoon **Inarijoki**, joka lähtee Beltotuntu-

rista pohjaiseen päin, saapi sittemmin nimen **Tenojoki** ja laskee, saatuansa lisäkseen etelästä päin tulewan **Utsjoen** sekä pohjaisesta tulewan **Skoarrejoen**, Norjan valtakunnassa olewaan **Teno-**vuonoon.

Quoteinen wesiistö.

Rajana lännessä on Pohjanlahti ja Ruotsi, pohjaisessa Lapintunturit, Suola- ja Saariselät, idässä Wenäjä ja etelässä sekä kaakossa Suomenjoki. Kaikki tämän wesiikunnan tärkeimmät wedit, jotka ovat enimmäkseen jokia, laskevat Pohjanlahteen. Niinoastaan Kivaloselän alku-osan itäpuolella olewa **Kittajärwi** muutamien toisten pienempäin järwien kanssa juoksee itään päin Walkeesen mereen. Tärkeimmät joet ovat: 1) **Könfämä-eno**, joka saapi alkunsa Suomen, Ruotsin ja Norjan rajojen yhtymäpaikassa olewasta **Kilpisjärwestä** ja nimitetään ala-juoksuksaan **Muoniojokeksi**. Tämä laskee wetensä Ruotista tulewaan **Torniojokeen**, johon pari peninkulmaa eteläpuolella napapiiriä yhtyy wäsemmalta tulewa lisähaara **Tengelijoki**. Torniojoki laskee Pohjanlahden pohjaisimpaan osaan. 2) **Kemijoki**, alkaa Norwaintunturista Takkunaoiwen eteläpuolelta, juoksee ensin lounaasen päin, saapi oikealta Mattastunturista tulewan lisähaaran **Quirojoen** — johon wähää ennen Kemijokeen laskua tulee Törmäswaaraista lähtewä lisähaara **Kitisenjoki** — kääntyy suoraan etelää kohden, kulkee **Kemijärwen** läpi ja, kohdattuansa Kivaloselänteen, tekee äkkiä mutkan länteen päin, jota ilman suuntaa se wirtaa Rowaniemen kirkolle asti. Tästä yhtyy siihen Enontekiäijistä tulewa iso **Dunäsjoki**, jonka perästä Kemijoki taas kääntää suuntansa lounatta kohden ja laskee wetensä pari peninkulmaa idempänä Torniojoen suuta Pohjanlahteen. Kemijoki on Suomen pisin wirta ja siitä saadaan vuosittain paljon mainion hywiä lohja. 3) **Simojoki** lähtee **Simojärwestä** Kivaloselän eteläpuolelta ja laskee, kulkien lounaista ilman suuntaa, Pohjanlahteen. 4) **Zijoki**, alkaa Siwaarasta Kainunselän pohjaisesta päästä, saapi oikealta wesiensä lisäksi **Livojoen** ja juoksee noin kolme peninkulmaa Dulun kaupungin pohjaispuolella Pohjanlahden aaltoihin. 5) **Kiiminginjoki**, tulee Kainunselän pohjaisrinteeltä Puolangasta. 6) **Dulujoki**, mahtawa ja ryöppeä wirta, jonka kautta Kainun-

selän itäpuoliset suuret vedet pääsivät Pohjanlahteen. Näiden vesien keskukseksi on iso **Dulujärwi** (410 jalkaa = 122 meetteriä korkeammalla meren pintaa), jonka Manamansalo jakaa **Risakselkään** ja **Ärjänselkään** ja johon laskee vesiä kahdelta suunnalta, koillisesta ja idästä. Koillisesta tulee **Syrnjälmen haara**, **Kiehimäjoen** kautta. Tällä suunnalla olevista järivistä mainittakoon: **Kiantajärwi**, **Wuokkijärwi**, **Syrnjärwi** ja **Ristijärwi**. Idästä laskee Dulujärween **Sotkamon haara**, jossa merkittävimmät järwet ovat: **Lentuanjärwi**, **Outojärwi**, **Kiimasjärwi** ja **Muasjärwi**. Tämän haaran vedet laskevat **Koivu-** ja **Ammankoskia** myöten Ärjänselkään. Vaikka Dulujoki on hyvin koskinen, kuljetetaan sitä myöten kuitenkin weneisä paljon sisämaan tawaraa, etenkin terwaa, Dulun. Suurimmat kosket mainituksa joessa ovat: **Risakoski**, **Pyhäkoski** (lähes 200 jalkaa = 60 meetteriä korkea ja 15 wirstan pituinen) ja **Merikoski**. Tästäkin joesta saadaan lohia. 7) **Siifajoki**, lähtee Suomen selän pohjaiselta rinteeltä Saarestenmäeltä ja saapi wasemmalta **Isolamujärwestä** tulewan lisähaaran **Lamujoen** sekä juoksee luoteista ilman suuntaa Pohjanlahteen. 8) **Pyhäjoki**, alkaa Suomen selän pohjaispuolelta **Pyhäjärwestä**. 9) **Kalajoki** on Dulun läänin eteläisin suurempi wirta. 10) **Vestijoki**, saapi alkunsa **Vestijärwestä**. 11) **Perhonjoki**, tulee Perhon pitäjäästä ja laskee Pohjanlahteen **Kokkolan** kaupungin koillispuolella. 12) **Mhtävänjoki**, alkaa **Piwonläheteestä** Soinin wuorilta ja laskee, kuljettuansa **Alajärwen**, **Lappajärwen** ja **Swijärwen** läpi, lilellä **Pietarsaaren** kaupunkia Pohjanlahteen. 13) **Lapuanjoki**, Alawuudelta, kulkee **Kuortaneenjärwen** läpi ja laskee mereen **Uudenkaarlepyhn** luoteispuolella. 14) **Kyrönjoki** on suurin wirta eteläisellä Pohjanmaalla, jonka oikeanpuolista, Suomen selältä lähtewää alkuhaaraa kutsutaan **Seinäjoeksi** ja wasemmanpuolista, Pohjanankaalta tulewaa, ensin **Kauhajoeksi** ja sittemmin **Ilmajoeksi**. Tämä wirta laskee Pohjanlahteen **Werenkurkun** kohdalla.

Lounainen wesiistö.

Pohjaisessa ja luoteessa on rajana Suomen selkä, idässä Hämeen selkä ja kaakossa Pohjan selkä. Tämän wesiistön vedet laske-

wat Pohjanlahden etelä-osaan n. s. Raumanmereen ja Itämereen. Enimmät niistä yhtyvät Tampereen kaupungin lounaispuolella olewassa pienoisesä **Pyhäjärwessä**, joka siis on tämän wesi-
 kunan keskusjärwi. Pyhäjärween tulee wesiä kahdelta suunnalta, pohjaisesta ja idästä. **Pohjaisesta** tulee: 1) **Ätjärin haara**, jonka wedet saawat alkunsa Soinin wuorten eteläisiltä rinteiltä. Tärkeimmät järwet ja joet ovat: **Ätjär**, **Toiweesi**, **Waskiweesi**, **Wisuiweesi** ja **Tarjanneweesi**, johon tulee pohjaisesta 2) **Pihlajaweden haara**, jonka yhdyttyä Tarjanne laskee **Sotkanselkään**. 3) **Keurun haara**, jossa isoin järwi on **Keurunselkä**, joka laskee **Mäntänkosken** kautta **Kuoreweteen**. Tämä taas laskee **Melajenkosken** kautta edellä mainittuun **Sotkanselkään**, josta wedet juoksewat **Wilppulankoskea** myöten **Kuoreweteen**, mistä ne taas **Murolenkoski** kuljettaa **Bankoweteen**, jonka läwitse kuljettuaan ne wihdoin tulewat isoon **Näsijärween**, joka on suurin järwi tässä wesiössä (314 jalkaa = 93 meetteriä korkeammalla meren pintaa). Näsijärwestä laskewat wedet **Tammerkosken** kautta **Pyhäjärween**. — **Idästä** tulee Pyhäjärween wesiä myöskin kolmelta haaralta: 1) **Längelmän haaralta**, johon kuuluwat seuraawat järwet ja joet: **Längelmäweesi**, joka juoksee **Kaiwannonkanawan** ja **Koinejärwen** kautta **Mallasweteen**, mihin vielä idästä tulee **Pälkänewesi** **Kostionwirtaa** myöten, 2) **Sanhon haaralta**, jonka wedet saawat alkunsa Hämeenseudella olewasta **Lummenejärwestä**, mistä ne kulkewat **Wesijakojärwen**, **Luopioisen** ja **Sanhonjärwen** kautta edellä mainittuun **Mallasweteen**. **Mallasweesi** laskee **Wallekosken** kautta **Nautunselkään**, joka on tämän ynnä seuraawan haaran yhtymäpaikka, 3) **Wanajan haaralta**, mikä alkaa **Pääjärwestä** Lammin pitäjäässä, saa lisäwettä **Salpausselänteellä** olewasta **Lopenjärwestä**, kulkee useampain pienten järwien kautta **Wanajanselkään**, josta se laskee äsken mainittuun **Nautunselkään**. Tästä laskewat wedet **Kuoffalankosken**, **Wesilahden järwien** ja **Sorwanselän** kautta **Pyhäjärween**. — **Pohjaisen** ja **itäisen haaran** tässä yhtyneet wedet laskewat **Kofianwirtaa** myöten **Kuloweteen**, johon vielä pohjaisesta tulee lisäwettä **Aurrejärwestä** ja **Kyrösjärwestä** **Kyröskosken** kautta. **Kulowedestä** juoksewat wedet **Nautaweteen** ja siitä **Wammaskosken** kautta

Viefoweteen, josta alkaa kalainen **Kofemäenjoki**. Tämä joki virtaa ensin lounatta kohden, mutta saatuaan lisäksään Tammelasta alkawan **Loimijoen**, kääntää se äkkiä suuntansa luoteesen päin, katkaisee Salpausselän **Kiittareenkoskessa** ja laskee wetensä mereen Porin kaupungin pohjaispuolella.

Kofemäenjoen eteläpuolella laskee Pohjanlahteen idosta **Pyhäjärvestä** tulewa **Curajoki**, johon puolimatalla yhthy **Köyliöjärvestä** tulewa **Köyliönjoki**. Turun kaupungin läpi laskee Itämereen **Murajoki**. Pari peninkulmaa Murajoen suusta itään päin laskee Itämereen **Someronjärvestä** tulewa **Paimionjoki**. Lohjanselän luoteisella puolella olewasta **Lohjanjärvestä** juoksee **Lohjanjoki** Suomenlahteen.

Keski-Suomen wesiistö.

Rajana pohjaisessa on Suomenselfä, idässä Sawonselkä, osa Salpausselkää ja Uhräpäänselkä, sekä lännessä Lohjanselkä ja Hämeenselfä. Wedet juoksewat Suomenlahteen. Sisämaan wesiens keskusjärwi on 12 peninkulmaa pitkä **Päijänne** (260 jalkaa = 77 meetteriä meren pintaa korkeammalla), johon tulee wesiä neljältä suunnalta, pohjaisesta, idästä, etelästä ja lännessä. — **Pohjaisesta**: 1) **Saarijärwen haara**, jonka suurimmat järwet **Kars-tulanjärwi** ja **Saarijärwi** laskewat **Kaaraskosken** kautta **Kuhnamoon**, johon tulee Waasan läänin pohjaiselta rajalta alkawa 2) **Wiitasaaren haara**. Suurin järwi tässä wesiäksessä on 6 peninkulmaa pitkä kalakas **Keitele**, jonka **Matilanwirta** jakaa ylä- ja ala-Keitelesen ja johon itseensä tulee wettä kahdelta haaralta: a) **Kiwijärwen haarasta**, johon kuuluu **Kiwijärwi** ja **Wuosi-järwi**, sekä b) **Pihtiputaan haarasta**, jossa mainittawimmat järwet owat **Alwejärwi** ja **Kolimajärwi**. Keiteleestä juoksewat wedet edellä mainittuun Kuhnamoon, josta ne pauhaawat **Kuusankoskea** myöten wähiiseen **Saraweteen** Laukaan kirkon kohdalle. Tähän tulee koillisesta päin 3) **Kautalammin haara**, jonka wedet saawat alkunsa Suomenselfän ja Sawonselän yhtymäpaikasta. Suurimmat järwet tässä haarassa owat: **Pielawesi**, **Milakkawesi**, **Tiswesi**, **Konnawesi** ja **Kynsiwesi**, josta wiimemainitusta järwestä wedet laskewat **Tarwaalankosken** kautta **Saraweteen**.

Sarawedestä laskevat yhtyneet vedet **Ruhankosken**, **Leppäweden** ja **Haapakosken** kautta **Päijänteesen**. — **Idästä**: **Sysmän haara**, jonka vedet tulevat aina **Sawonselän** läntisiltä rinteiltä ja laskevat **Tainiowirtaa** myöten **Päijänteesen**. Tärkeimmät vedet ovat: **Kyyweşi**, joka laskee **Lawikosken** kautta isoon **Buulaweteen**, josta **Käläkoski** kuljettaa vedet **Suonteenjärween**, mistä taas **Wihurinkoski** wiepi ne **Jääsjärween**. Tästä laskevat ne **Koskipään** ja edellä mainitun **Tainiowirran** kautta **Päijänteesen**. — **Etelästä** tulee **Päijänteesen** wettä **Wesijärwestä** **Wääksynjoen** kautta. — **Lännessä** saapuu lisäwettä **Lummene-** ja **Wesijakojärwistä** **Arakoskea** myöten sekä **Petäjäweden** haarasta **Jämsänjokea** myöten.

Päijänteesen kokoontuneet vedet laskevat **Kalkkistenkosken** kautta **Kuotsjalaisjärween**, josta **Kymenjoki** alkaa. Tämä puuhaa ensin **Jyrängönkoskena** **Heinolan** kaupungin luona ja saapitte lisäksseen koillisesta tulewan **Mäntyharjun haaran**, jossa suurimmat järwet ovat **Juolawesi** ja **Kewelijärwi**. Etempänä laskee **Kymenjokeen** vielä pohjaisesta tulewa **Wuohijärwi** ja idästä päin **Salpausselän** pohjaisrinteiltä **Klemiltä** alkawa **Walkealan haara**, joiden yhdyttyä **Kymenjoki** kattaisee **Salpausselän Keltinkoskena**, kapenee vielä sittemmin **Anjalankoskeksi**, jokaantuu kahdeksi haaraksi, joiden välillä on iso **Pyhtäänsaari**, ja purkaa wetenjä **Suomenlahteen** wiidestä suuhaarasta, joista itäisimmässä on **Korkekoski**.

Muista tähän wesiikuntaan kuuluwista wesistä mainittakoon: **Wantaanjoki**, joka alkaa **Salpausselän** ja **Lohjanselän** yhtymäpaikasta ja laskee noin puoli peninkulmaa koilliseen päin **Helsingista** **Suomenlahteen**; **Porwoonjoki**, joka tulee **Wesijärwen** läheltä ja laskee mereen **Porwoon** kaupungin läpi, sekä **Siestarjoki**, joka on rajana **Wenäjää** vastaan.

Sawo-Karjalan wesiistö.

Tähän wesiistöön kuuluvat **Suomenmaan** suurimmat järwet, jotka laskevat wetenjä **Laatoffaan**. Ainoastaan muutamat itäisimmän rajaseudun wesistä juoksewat **Wenäjän** maalle **Oneganjärween**. **Wesiistön** rajat ovat: pohjaisessa **Suomenselta**, idässä

Wenäjä, etelässä Uvräpäänjokila sekä Salpausjokila ja lännessä Sawonsjokila. Enimmäkseen vedet kokoontuvat „tuhatjaariseen“ **Saimaaseen** (256 jalkaa = 76 meetteriä ylempänä meren pintaa), joka ynnä **Haukijoki** ovat tämän vesistön keskusjärvet. Haukijokeen tulee wesiä kahdelta suunnalta, luoteesta ja koillisesta.

Luoteesta: 1) **Sisalmen haara**, jonka vedet lähtewät Saarestenmäeltä Suomenselän ja Rainselän yhtymäpaikoilta ja kokoontuvat ensin **Poroweteen** Sisalmen pitäjässä. Tähän tulee wettä kolmelta haaralta: luoteesta **Kiuruweden haara Kihlojalmen** kautta, pohjaisesta useampia pieniä järviä **Koljonvirran** ja **Sisalmen** kautta sekä koillisesta **Rutakon haara Paloistenkosken** kautta. Porowesi juoksee **Peltosalmen** ja **Kerkonkanawan** kautta **Onkijokeen** ja siitä **Wiantokosken** (sekä kanawan) kautta **Maaninkaweteen**, josta taas **Ruokowirtaa** (nykyään kanavaa) myöten suureen **Kallaweteen** (275 jalkaa = 82 meetteriä korkeammalla meren pintaa), jonka **Toivalansalmi** jakaa ylä- ja ala-Kallaweteen. Tähän laskee 2) **Milsiän haara**, joka saapi alkunsa Dulun läänissä olevasta **Laakajärwestä**. Milsiän haaraan kuuluvista wesiästä ovat merkittävimmät: **Sywäri**, **Wuotjärwi**, **Jukkaostti**, **Muuruswesi** ja **Juuruswesi**, joka viime mainittu laskee **Jännewirtaa** myöten Kallaweteen. Tämä laskee Haukijokeen kahta eri tietä, kahden puolen suuren **Soisalon saaren**. Länsipuolisessa juoksuksa laskevat Kallaweden vedet **Puutosjalmen** kautta **Koirusweteen**, siitä **Konnuskoskea** myöten **Unnukaweteen** ja siitä wihdoin **Warkauskosken** kautta **Mimisweteen**, joksi nimitetään Haukijokeen luoteista osaa. Itäpuolisessa juoksuksaan taas laskee Kallawesi ensin **Suwaweteen**, ja siitä **Karwionkoskea** myöten **Kermanselkään**, johon Karwion yläpuolella tulee pohjaisesta **Juujärwi** ja **Kaavin** vedet **Palosinkosken** kautta. Kermanselkä laskee **Kermakosken** kautta **Joutsenweteen**, joka on yhteydessä **Mimisweden** keralla.

Koillisesta: **Pielisjärwen haara**, jossa suurin järwi on 9 penintulman pituinen **Pielisjärwi** (305 jalkaa = 90 meetteriä ylempänä meren pintaa). Tähän tulee wettä myöskin Wenäjän rajan takaa **Pielisjärwen** järwistä, joiden vedet laskevat **Pielisjokea** myöten Suomen puolella olemaan **Pantajärween**, johon **Mön-**

tönwaaran länsipuolelta tulee **Jonkerinjärwi**. Kaakosta päin juoksee **Pielisjärwen** eteläisimpään osaan **Nufaweteen Koitajoki**, joka tuopi wettä **Korpiselän** pitäjäästä **Tolwajärwestä** ja **Wiifinselästä** sekä **Flomantsin** pitäjäästä **Melaselästä**, **Nuorajärwestä** ja **Koitereestä**. **Pielisjärwi** laskee **Pielisjokea** myöten **Pyhäselkään**, johon tulee pohjaisesta **Karjalanselän** länsipuolelta **Höytiäinen**. **Pyhäselkä** on yhteydessä **Oriveden** kanssa, johon pohjaisesta, **Höytiäisen** länsipuolelta, laskee **Wiinijärwi Komperonjoen** kautta ja etelästä **Pyhäjärwi Buhoksenkanawan** kautta. **Orivesi** laskee lewäättä **Orivirtaa** myöten **Enonweteen**, josta wedet **Zoutsenweden** ja **Nimisweden** kautta tulewat **Haukiweteen**. **Haukiwesi** laskee **Haapasalmen** ja **Kyrönsalmen** kautta **Sawonlinnan** ohitse **Pihlajaweteen**, johon koillisesta kirkas **Burunwesi** juoksee **Bunkaharjun** kahden puolen oswain **Tuunan-** ja **Bunkasalmien** kautta. **Pihlajawesi** laskee **Buumalansalmen** kautta warfinaiseen **Saimaasen**, johon wielä luoteesta saapuwat **Quonterijärwen** wedet.

Kaikki **Saimaasen** kokoontuneet wedet laskewat **Wuossentvirtaa** myöten **Laatokkaan**. Tämä wirta taittaa **Jmatrankoskessa**, joka on **Euroopan** suurimpia wedenputouksia (114 jalkaa = 33 meetteriä korkea ja 140 jalkaa = 41 meetteriä lewää), **Salpausselän**, lewenee muutamissa paikoin isoiksi järwiksi ja laskee wetsensä kahta eri tietä **Laatokkaan**. Toinen **Wuoksen** haara laskee wiimemainittuun järween kahdella suulla lähellä **Käkisalmen** kaupunkia, jota wastoin toinen, eteläisempi ja isompi, tulee siihen **Suwantojärwen** kautta pari peninkulmaa pohjaisempänä **Wenäjän** rajaa.

Tähän wesiistöön kuuluu wielä: 1) **Jänisjärwi**, joka laskee **Väskelänjokea** myöten **Laatokkaan**. **Jänisjärween** tulee wettä **Loitimojärwestä** **Suurtajokea** myöten; 2) **Voimalanjärwi**, joka juoksee **Laatokkaan** **Hufsunjoen** kautta ja 3) **Suojärwi**, jonka wedet menewät **Wenäjälle** **Oneganjärween**.

Kun enimmäkseen **Suomen** wirroista owat koskiensa ja putouksiensa wuoksi sopimattomia laiwain kulkemiselle, on tätä hankaluutta koetettu johonkin määrin poistaa kanawain kairamisella. Tärkeimmät kanawalaitokset owat: 1) **Saimaankanawa**, joka on kairwettu **Saimaan** eteläisimmästä osasta **Salpausselän** poikki kaakkoon päin **Suomenweden** pohjaan, eli **Wiipurinlahteen**. Tämä on maamme suurin ja tärkein kanawa, jos

on 28 sulkulaitosta. Se on lähes 5 Suomen peninkulman pituinen ja kulkee Rujamaanjärven, Juustilanjoen ja Juustilan järven kautta. Saimaankanawan kautta on suurin osa Savo-Karjalan vesistöä yhteydessä Suomenlahden kanssa. 2) Pielisenkanavaa myöten päästään itosta Pielisjärvestä laivoilla kulkemaan Pyhäselkään, josta on luonnollinen laivareitti Saimaaseen. Tämä kanava on viime vuosina kaimettu koskisen Pielisjoen putouksien ohitse ja siinä on 9 sulkulaitosta. 3) Kounulsenkanava ja 4) Taipalekanava yhdistävät Kallaveden Saimaaseen. 5) Ahkionlahden- ja 6) Nerkonkanawain kautta ovat pohjais-Savon vedet yhdistyksessä Kallaveden kanssa. 7) Vesijärven eli Wäätshynkanava tekee laivakulun mahdolliseksi Päijänteen ympäristön ja Lahden kauppalan välillä. 8) Ruokalan- ja 9) Wallekoskenkanawain kautta kuljetaan Lounaisen vesistön itäisestä haarasta Pyhäjärveen. 10) Murolenkanava on kaimettu Kuoveden ja Wankoweden välille. 11) Ammän- eli Rajaankanava, joka kulkee Ammänkosken sivuitse Sotkamon järvestä Dulsjärvelle.

Ilmanlaatu ja elinkeinot. Kun maamme asema on niin ylhäällä pohjaisessa, seuraa sitä, että ilma ylimalkain on kylmänpuolinen, ja kun se ei ole minäkään waltameren läheisyydessä, joka lämpö määrää tasailisi, on lämmön-määrä eri wuoden-aikoina hywin erilainen. Talwet owat pitkät ja kylmät. Wälistä jäätyy elohopea lämpömittarissa, josta tiedämme, että silloin on wähintäänkin 40° C. pakkainen. Kesällä taas nousee kuumuus wältiin yli 40°. Kuitenkin on tähän katsoen suuri eroitus maamme pohjaisimman ja eteläisimman osan välillä. Etelä-Suomessa kestää talwea noin 5 tahi 6 kuukautta, jota wastoin maamme pohjaisin osa pyhy lumen peittämänä 9 kuukautta wuoteensa. Pisin päivä Utsjoella kestää lähes 2 kuukautta, mutta maan etelä-osassa on sen pituus 18½ tuntia. Wuoden keskilämpö on etelässä + 4½°, pohjaisessa — 2½°. Waltameren etäisyys waiuttaa myöskin wuotuisen sademäärään, joka merien rantamailla on paljoa suurempi kuin meillä. Wuotuisen sateentulon korkeus on Suomessa noin 20 tuumaa = 500 millimeetteriä. — Maanwiljelykselle wahingollista ilmanlaadun kowuutta on viime aikoina ruwettu innoikkaasti lauhduttamaan soiden kuiwaamisella ja korprien raiwaamisella, joten nämä warjinaiset „hallan pesät“ owat paikoin muuttuneet tuottawiksi wiljelyksmaiksi. Muuten on ilma yleensä puhdas ja raitis, jonka tähden suurempia kulkutauteja tawallisesti liikkuukin ainoastaan katowuosina, jolloin niihin syynä on terweellisen ruoan puute.

Suomenmaan ajufasten tärkeimmät elinkeinot ovat: maanwiljelys, karjanhoito, kalastus, metsänhoito, metsästys, metallinwalmistus, teollisuus ja kaupankäynti. Uuilla wapaamielisillä elinkeino-asetuksilla koetetaan edistää niiden waurastumista. Seuraawassa tarkastamme erikseen kutakin äsken mainituista elinkeinoista.

1) **Maanwiljelys** saa kieltämättä ensimmäisen sijan kansamme elinkeinojen joukossa, sillä n. s. yhteisen kansan pyrinnot rajoittuvat melkein yksinomaisesti tämän ynnä sen likeisessä yhteydessä olewan karjanhoidon harjoittamiseen. Säätyhenkilöt ovat aina viimeisiin vuosikymmeniin saakka pitäneet maanwiljelystoimia halpoina, mutta nyhyään, kun maanwiljelysasioita on meidänkin maassamme ruwettu käytännöllisyyden ohessa tieteellisesti tutkimaan, alkawat he yhä lukuisammasti antautua tätä kansallista elinkeinoa edistämään. Hallituksen puolelta koetetaan maanwiljelystä waurastuttaa ja saattaa ajanmukaiselle kannalle antamalla palkintoja semmoisille henkilöille, jotka yhdessä tahi toisessa kohden ovat osoittaneet innokkaampaa asian harrastusta. Jotta kansalla olisi tilaisuutta nähdä ja oppia uudemman-aikaista maanwiljelyksen menoa ja jotta sen nuorukaiset woisivat saada myöskin tieteellistä perustusta tulewalle elinkeinolleen, ylläpitää hallitus nyhyään 8 maanwiljelyskoulua ja kaksi korkeampaa oppilaitosta maanwiljelyksen neuwojen walmistamista warten. Maanwiljelyskoulut ovat: **Sööderkulla** Uudenmaan läänissä, **Birilä** Turun ja Porin läänissä, **Otawa** Mikkelin läänissä, **Pewänen** Kuopion läänissä, **Tarwaala** ja **Korsholma** Waasan läänissä sekä **Koivikko** ja **Jokisaari** Oulun läänissä. Maanwiljelysopistoja on **Kurkijoella** Wiipurin läänissä ja **Mustialassa** Hämeen läänissä. Wiimemainitun opiston ylä-osastoa sopii pitää nyhyään maamme maanwiljelys-akatemia.

Ne wiljanlajit, joita maassamme enimmään wiljellään ovat: ruis, ohra, kaura ja tattari. Wehnää, joka menestyykin ainoastaan Suomen eteläisessä osassa, wiljellään vähemmässä määrässä. Rutiin wiljelemistä ei myöskin voida ilmanalan kylmyyden tähden harjoittaa maan pohjaisimmassa osassa, waan ohraa kaswatetaan pohjaiseen päin aina Inarijärwen ranteille asti. Kaif-

kein ylimpänä pohjaisessa ei mikään wiljanlaatu ota menesthäj-
senjä. Enimmästi ja yleisimmästi wiljellään Suomessa ruis-
ta, joka elonlaatu onkin pidettävä kansamme tärkeimpänä elatukse-
na. Se menestyykin kylmässä maassamme paremmin kuin useat muut
wiljanlajit.

Ohra menestyy sateisempina ja lämpiminä kelinä ja on se tärkeä
wilja meidän yleiseen raakaperäisissä wiljelysmaissamme, sillä se tarwit-
see vähemmän maan väkeä, jonka tähden sitä, kun wiljelystapa vielä
enimmäkseen on kolmijakoinen, kylwetään peltoa lannoittamatta kynnet-
tyyn rukiin sänkeen. — Kauraa kasvatetaan koti-eläimiä, varsinkin he-
vosia warten, mutta itä-Suomessa tehdään siitä ruisjauhojen kanssa myös-
kin leipää, joka werekseenä on hywinkein maukasta. Ohran kanssa sekoit-
tettuna kutsutaan kauraa sekaliksi, jota wiljellään maan itä-osassa. — Tat-
tari on hywin hallan-arka, jonka wuoksi se harwoina vuosina säästyy kyl-
mämättä, mutta silloin kun sen onnistuu päästä pakkasen käjistä, antaa
se warjin runsaan sadon, jonka tähden kansa sanookin: „Tattari taloksi
tekee, tattari talottomaksi.“ Sitä wiljellään useimmin kaskeissa ja käy-
tetään pää-asiallisesti ryyneiksi.

Vaitti ylempänä lueteltuja wiljanlajeja, kasvatetaan Suomessa
useammanlaatuisia juuri- ja palkokasveja, joista yleisimmin tawattawat
ovat: potaatit eli maaperunat, nauriit, lantut, herneet ja paput. Ensin-
mainituita, potaatteja, wiljellään nykypäin jo jotenkin runsaassa määrässä
ja niiden tärkeyttä warjinaisten wiljakasvien rinnalla ei woida lii'an
juureksi arwata. Riitä ei käytetä ainoastaan ihmisten rawinnoksi, waan
myöskin suuressa määrässä koti-eläinten ruoaksi wiljan sijasta, mikä ta-
wallisesti on paljoa kalliimpaa. — Nauriita kylwetään myös, etenkin itä-
Suomessa, runsaasti ja käytetään enin osa niistä koti-eläinten talwruo-
aksi. Riitä kasvatetaan tawallisesti metsämaisissa. — Wähemmän hoide-
taan lanttuja, jotka waativat wäkewää ja kosteanpuolista maata sekä
kastelemista. Näitä pidetäänkin jo ryytimaakasweina. — Palkokas-
veja, herneitä ja papuja, on nykyisempinä vuosikymmeninä ruwettu enem-
män wiljelemään niiden erittäin woimakasten rehu-aineiden tähden, joita
näiden kasvien warjista saadaan. Hedelmät tietysti käytetään ihmis-
ten ruoaksi.

Ryytimaakasweina wiljelewät talonpojat parhaastaan humaloita,
kaalia, sipulia ja tupakkaa, näistäkin ainoastaan wiitemainittua jommoi-
sesfakin määrässä. Muuten woidaan yleensä sanoa, että ryytimaan- ja
puutarhanhoito eiwät vielä ole päässeet juurtumaan talonpoikaisiin maan-
wiljelijöihin, sillä he pitävät mainituita laitoksia yksinomaisesti herra-
kartanoille kuuluwina hyödyttöminä leikkikenttinä. Tosin ei kylmä ilman-
alamme sallikaan tähän katsoen päästä mihinkään loistawuuteen, mutta
haluttomuus ja asian ymmärtämättömyys saattawat sen edistymiselle suu-

rempia esteitä kuin luonto. Hedelmäpuut eivät tahdo menestyä muualla kuin maan eteläisessä osassa, sielläkin ainoastaan muutamat lajit. Niistä mainittakoon omena-, kirsimarja-, pääruna- ja luumupuut. Sitä vastoin kasvaa meidän metsissämmme paljon ja monenlaatuisia marjoja, jotka koettavat palkita hedelmäpuiden puutetta. Mansikoita, mustikoita, puolukoita ja mesimarjoja kasvaa maassamme kosolta. Vieläpä suotkin tahtovat tässä kohden olla anteliaita, sillä soillahan kasvaa tuo mehuija lakka, jota raaempana nimitetään muurameksi.

Muista Suomessa viljeltävistä kasveista mainittakoon vielä pellawa ja liina eli hamppu, joita kasvatetaan vaatteiden valmistamisesta warten. Edellinen näistä menestyy parhaiten Keski-Suomessa, mutta sitä viljellään melkein jokaisessa maamme paikakunnassa paitsi sen pohjaisemmissa osissa. Välikimäistä kasvatetaan myös hywin yleisesti.

Niittyjen hoito on vielä yleensä huonolla kannalla, sillä kansa, muusta muokkaamisesta ja lannoittamisesta puhumattakaan, ei enimmäkseen tahdo niittyihin mitään kylwää, waan ainoastaan niittää. Kuitenkin ovat muutamat jo ottaneet noudattaaksensa maanviljelysneuwojain kehoituksia ja suurempain kartanoiden omistajain esimerkkiä niittyviljelyksen suhteen. Ohä useimmat alkawat kyltää ja lannoittaa niittyjäänsä sekä edistää niiden heinäkaswua kylwyksiemenillä.

2) **Karjanhoito** on myöskin erittäin tärkeä suomalaisten elinkeino, sillä paitsi sitä suurta ja monenpuolista hyötyä, mitä se itsestään tuottaa, käwisi maanviljelys maassamme karjanhoidotta melkein mahdottomaksi. Peltojen lannoitus toimitetaan näet melkein yksinomaisesti karjanhoidon avulla, sillä luonnollisia lantawaroja löytyy maassamme wähän. Suomutaa wedetään kuitenkin useissa paikoin pelloille lannaksi, mutta sitä ei kaikin paikoin saadaakaan ja niissäkin paikoin, joissa sen saanti on helpompaa, ei se ole semmoisenaan oikein kelvollista, waan täytyy sitä hapattaa lannan seassa. Karjantuotteet muutoin ovat sydänmaiden maanviljelijöillä melkein yksinomaisena särwin-aineena. Mutta waikka suomalaiset itse tarwitsewat suuren osan karjansa tuotteista, ovat karja hynnä sen antimet erittäin tärkeitä wientitawaroita. Ulkomaille, etenkin Wenäjälle, wiedään maastamme vuosittain paljon woita, juustoa, karjaa ja hewoisia. Hallitus

edistää myös karjanhoitoa antaen palkinnoita sekä hyvästi hoide-
tuista nauta-eläimistä ja niiden tuotteista että etenkin rinvakoista
hewoijista. Kaikkien kotieläin-rotujen parantamista warten tuo-
daan hallituksen toimesta vuosittain maahamme hyviä ulkoma-
laisia siitos-eläimiä. Meijeri- ja karjakkokoulut, kiertävät karjakot,
meijerinäyttelyt, waltiomeijeristit, yksityiset hewoishyistävä-seurat
y. m. laitokset osoittanevat tarpeeksi, että tämän elinkeinon wau-
rastumisesta pidetään huolta ja että tällä alalla edistytään.

Suomalaisten tärkeimmät koti-eläimet ovat: nauta-eläimet, lam-
paat, hewoiset (ne ovat parhaita Karjalassa ja Sawossa), wuohet, si'at, koirat,
kanat, hanhet ja kyyhkysset. Maamme lounaisessa osassa hoidetaan paikoin
myöskin mehiläisiä. Lappalaisten arwoisin koti-eläin on poro, joka käyt-
tää ruoakseen n. s. peuranjäkälää ja on sentähden helppo hoitaa. Nauta-
eläimiä eivät lappalaiset yleensä pidä, sillä niiden elatus tulisi heille pit-
kän talwen tähden warsin waiwaloiseksi.

3) **Kalastusta** harjoitetaan sekä meren rannikoilla että si-
sämaan järwishä ja jo'issa. Merestä pyydetään etenkin silakoita
ja hailia. Sisämaan järvien tavalliset kalat ovat: ahwen, hauki,
tiiski, kuha, kuore, lahna, made, muje, siika, särki ja säyne. Muu-
tamista järwistä saadaan myöskin anferiaita ja muutamista jo'ista
krapuja. Pohjanmaan sekä joskakin määrin muidenkin maakuntain
jo'ista saadaan paljon lohia. Kalanpyynti on paikoin merensaa-
riston asukasten paras elinkeino. Ulmalkain voidaan sanoa, että
kalastus säästää paljon karjantuotteiden kotona kulutusta, sillä
kalat ovat warsin kelmollisia särpimekksi. Mutta niiden saalis,
etenkin järwistä, käypi wuosi wuodelta aina niukemmaksi, johon
syynä lienee järjetön kalanpyyntitapa. Enemmän kaloja näet pyyde-
tään ja saadaan juuri niiden kutu-aikana ja wähää ennen sitä. Tätä
luonnottomuutta sekä pyyntikalujen liikanaista tiheyttä on hallitus koet-
tanut asetuksilla estää, mutta näitä asetuksia ei säännöllisesti seurata.

4) **Metsänhoito** on maassamme vielä yleensä warsin huonolla
kannalla, waikka metsäntuotteet ovat hyvässä arwossa ja niiden
ulkomaille wienti tuottaa vuosittain monta miljoonaa markkaa.
Ainoastaan ruunun metsiä hoidetaan jonkunlaisella huolella, jota
wastoin enimpäin yksityisten metsänhoitoa woipi suorastaan sa-
noa metsänhaaskaukseksi. Seurauksia metsän tuhlauksesta alkaakin
jo paikoittain ilmaantua arweluttawassa määrässä. Upeissa ran-

tatamaiden paikkakunnissa ei metsiä enää löydy tärkeimmiksi tarpeikseen, vaan asutusten tähtyy hankkia sekä rakennusaineet että polttopuut 10 jopa 20 peninkulman takaa. Hallitus on tosin koettanut la'eilla ehkäistä järjetöntä metsäin hävittämistä kieltämällä melkein kokonaan tuon turmiollisen kasviwiljelyn, mutta kun kansa yleensä ei vielä käsitä metsänhoidon tärkeyttä ja kun kasviwiljelys on kansaamme jo ikinvanhoista ajoista juurtunut tapa, niin harjoitetaan sitä vielä joskeinkin yleisesti. Myöskin useat tukkiasioittijat ovat edistäneet metsäin hävittämistä siten, että ovat ostamistaan metsistä myöneet tai hankkuneet hienoimmatkin puut. Tällä tavoin on suuri osa keski-Suomen entisiä suuria ja rikkaita puumetsiä joutunut alastomiksi kankaitsi.

Maamme metsäisimmät seudut ovat nykyään pitkin Venäjän rajaa Laatokan merestä alkaen pohjaiseen päin aina Lapinmaahan saakka eli pohjais-Karjalan itäinen osa ja pohjaisen Pohjanmaan sisäiset seudut. Siellä löytyy vielä suuria maa-aloja, joissa kasvaa miljoonittain isoja honkapuita, joita sieltä vuosittain uitetaan sadoin tuhansin alempana, meren rantaan liike-yhteydessä olemisssa sahoissa sahattaviksi ja ulkomaille lähetettäväiksi. Dulujärven ympäristön metsistä poltetaan paljon turvaa, joka sitte tynnyreihin laskettuna kuljetetaan wenheissä pitkin kolkista Dulujokea myöten Dulun ja sieltä ulkomaille.

Suomen tärkeimmät puulajit ovat: petäjä (honka), koiwu, kuusi, leppä, haapa, pihlaja, tuomi, paju, raita ja kataja. Muutamissa paikoin, etenkin maan etelä-osassa, kasvaa myöskin niinipuun, waahteri, tammi ja lehtikuusi.

5) **Metsästys** oli entisinä aikoina hywinkin tärkeä Suomalaisen elinkeino, mutta nykyään alkaa metsänriista, osaksi maan tiheämmän asutuksen, osaksi sopimattoman pyyntötavan ja -ajan tähden wähetä. Hyödyllisten metsä-eläinten wähenemistä koettaa hallitus estää rauhoituslailla ja yksityiset metsästysseuroilla, vaan luwatonta metsästystä harjoitetaan kuitenkin jommoisesfakin määrässä warsinkin maan itäisissä ja pohjaisissa osissa, joissa muutoin riistaa on enimmän saatavana. Wahingollisten peto-eläinten hävittämistä taas edistää hallitus ja yksityiset kunnat n. s. tapporahojen antamisella. Mutta waikka metsänriista yleensä onkin wähenemään päin, wiedään kuitenkin itä- ja pohjais-Suomesta vuosittain paljon metsälintuja ja pienempäin metsä-eläinten nahkoja ulkomaille. Meren saariston asukkailla on kalastuksen ohessa

hylkeenpyynti ajoittain warjin tuottoja, waikka waiwaloinen ja waarallinen elinkeino.

Maamme wahingollisimmat peto-eläimet owat: farhu, ahma, ilwes ja suji, jotka tekewät wielä nyhyäänkin juurta wahinkoa karjalle. Onpa wiimemainittu eläin uskaltanut aiwan näinä vuosina löydä käijffi ihmis-
lapsiin. Pienempiä peto-eläimiä, joita pyydetään nahkanja wuoksi, mainittakoon: repo, naali, näätä, sauikko ja kärppä. Nämäkin tekewät paljon wahinkoa sekä pienemmille koti-eläimille että myöskin hyödylliselle metsänriistalle. Suomen hyödyllisiä metsä-eläimiä owat: hirwi, majawa (nämä owat rauhoitetut koko wuoden), peura, jänis ja orawa. Petolin-
nuista mainittakoon: kofko, haukat ja pöllöt, sekä kesyttömistä hyödylli-
sistä linnuista: metso, teyri, ppy, metsäkana, peltokana, peltoppy, kyyhky-
nen, joutsen, hanhi ja soriat.

6) **Metallinwalmistusta** harjoitetaan Suomessa jommoisesjakin määräsä. Enemmän saadaan rautaa, jota walmistetaan järwien ja soiden pohjasta nostetusta sekä wuorikaimokkista louhitusta malmista. Raudasta walmistetaan tehtaisja taikenlaisia tarpeita, mutta suurimmaksi osaksi wiedään se ulkomaille n. s. hartkorautana tahi kankirautana. Näitä rautalajeja walmistetaan sulatus-uuneissa ja walsseissa. Myöskin useammanlaatuista terästä walmistetaan, etenkin oman maan tarwetta warten. Parasta terästä ja hywiä teräskaluja tehdään Fiskars'in tehtaassa Uudellamaalla, mutta enimmäen hartko- ja kankirautaa walmistetaan Mõhkön ja Wärtfilän ruukeissa Karjalassa. — Kuparia saadaan vähemmässä määräsä Drijärweltä läntiseltä Uudeltamaalta ja Laatokan pohjaisrannikolta Pitkästäwannasta. Wiimemainitusja paikassa löythy sen ohessa hiukan tinaakin. — Kulta on hallituksen toimesta wiimeisenä wuosikymmenenä huuhdottu Swalojoesta Lapinmaalta, ja waikka sitä ei saada erittäin runsaasti, tuottaa se kuitenkin työkustannukset.

Kiwi-lajeista on yleisin harmaakiwi eli kraniitti. Warmorita ja posliinisawea löythy Karjalassa, edellistä Ruskealassa ja jälkimmäistä Käisälässä. Kalkkia saadaan jokajesta maakunnasta. Näitä paitji saadaan wielä useista maamme paikkakunnista punamultaa, liuskakiwiä ja mly-lynkkiä.

7) **Teollisuus** edistyy ripeillä askelilla, waikka se wiime aikoihin saakka ei ole täyttänyt oman maan tarwetta. Niinkuin taikkia muitakin elinkeinoja on hallitus tätäkin tointa huolellisesti waurastuttanut perustaen teollisuuskouluja, walmistaen tilaijuutta

teollisuusnäyttelyille, antaen palkintoja etewimmistä teollisuuden tuotteista, kustantaen kiertäviä käsitöiden opettajia y. m. Käsitöitä opetetaan maamme enimmäisjässä kansakouluisfakin. Wiimeisiin wuosiin asti nukuffsissa ollut taideteollisuuskin on osaksi hallituksen, osaksi yksityisten toimesta taas wirkistymään päin. Tänä wuotena (1881) pidettiin ensimmäinen Suomen taideteollisuusnäyttely Helsingissä. — Suomenmaan suurin tehdaskaupunki on Tampere. Paitsi ennen mainittuita rautatehtaita, on maassamme monenlaisia muita tehdaslaitoksia, joista suurimmat ovat pumpuli-, werka-, tupakka-, paperi-, lasi-, posliini-, saippua-, kyntteli-, sokuri-, ruuti- ja nahkatehtaat. Sahalaitoksia lanckujen ja lautojen valmistamista warten löytyy paljon; suurimmat ja enimmäiset niistä ovat itä- ja etelä-Suomessa. Konepajoja, joissa tehdän höyrylaimoja sekä muita pienempiä rautatöitä, on useita ja niissä valmistettuja teoksia ostetaan halulla ulkomaillekin. Suomen suurimmat konepajat ovat Helsingissä, Turussa, Wiipurissa ja Warkaudessa. Laimwainweistämöitä löytyy myös tiheässä ja niissä tekewät talwinaikoina työtä myöskin maata-wiljelewät miehet. Parhaita laimwainrakentajia ovat Pohjanmaan talonpojat, jotka kulkewat niitä rakentamassa pitkäin matkain päässä.

Kotiteollisuutta harjoitetaan menestyksellä etenkin eteläisellä Pohjanmaalla ja Turun läänin läntisellä rantamaalla. Källä seuduin valmistetaan paljon pumpuliwaatteita, sukkaa, puu-astioita y. m., joita sitte kuljetetaan kaupaksi ympäri maata. Yhteinen kansa muissafakin maamme paikkakunnissa pitää enimmäkseen kotona kudotuita waatteita ja valmistaa itse maanwiljelyskapineensa, mutta ne eiwät aina ole tarkoituksen mukaisia, jonka tähden kansan yleistä kätewyyttä ei wielä sori juuri kehua.

8) **Kaupankäynti** on sekin wilkastunut nykyisempinä wuosina. Muutamia uusia kaupunkia ja kauppalaita on perustettu ja liite sekä warallisuus entisissä edistyy hywällä waihilla. Liikkeen helpoittamista warten sisämaaisissa on hallituksen toimesta rakennettu useita rautateitä ja kanawia, ja yhä useampia puuhataan, Parhaallaan (1881) rakennetaan rautatietä Tampereelta Wasaan ja w. 1879 awattiin liikkeelle Pielifenkanawa. Nykyään kulkee rautateitä Pietarista Wiipuriin, Helsinkiin, Tampereelle ja Turkuun, jolta pää-radalta erkanee siwuteitä Porwoosen, Hämeenlinnaan ja Hanfoniemeen. Sekä sisämaiden wesillä että etenkin meren

ranteilla wilisee höyrylaimoja, jotka kuljettawat ihmisiä ja tawaroita paikasta toiseen. Maantiet pidetään hywässä kunnossa. Tieteellistä opetusta tulewille kauppiaille ja kirjjanpitäjille annetaan Turun ja Dulun kauppakouluissa, sekä merimiehiksi aikowille Turun, Helsingin, Waasan, Dulun, Wiipurin, Maarianhaminan ja Rauman merenkulkukouluissa. Ulko- sekä kotimaan rahallista helpoittaa yksi waltion ja kolme yksityisten perustamaa pankkia.

Suomesta wiedään ulkomaille enimmäen puutawaroita, lanckuja, lautoja ja polttopuita sekä woita, rautaa, karjaa, hewoijia, metsälintuja, nahkoja, terwaa ja muutamain tehdästen tuotteita. Tärkeimmät tuontitawarat owat: wiljat, sokuri, kahwi, kankaat, rauta ja teräs, tupakka, nahka, pumpuli, juola ja wiinit. Suomen kauppalawastoissa on lähes 2,000 alusta, joista noin kymmenes osa höyrylaimoja.

B. Waltiollinen maantiede.

Waltiollinen asema. Suomenmaan nykynen waltiollinen asema on perustettu w. 1809, jolloin Suomi Ruotšista eroitettiin ja yhdistettiin Suuriruhtinaskunnan nimellä ikuisiksi ajoiksi Wenäjän keisarikuntaan. Sentähden on Suomen suuriruhtinaskunta itsenäinen, Wenäjästä erillään olewa waltio, mutta ulkonaisissa waltiollisissa keskuuksissa ilmaantuu Suomi yhtenä waltiona Wenäjän kanssa. Tämä Suomen waltiollinen asema on määrätty siinä wakuutuskirjassa, jonka Wenäjän keisari Aleksanteri I edellä mainittuna wuotena antoi Suomenmaan waltiojäädyille Porwoon kaupungissa ja jonka kaikki hänen jälkeisensä hallitsijat owat uudistaneet. Siinä wahvistetaan maamme uskonto ja perustuslait sekä ne etuudet ja oikeudet, joita kufin sääty erikseen, ja kaikki ajukkaat yhteisesti owat siihen asti perustuslaillisesti nauttineet.

Kun Suomen suuriruhtinas Wenäjän keisarina asuu ulkopuolella meidän maamme rajoja, niin tarwitaan erityisiä wirkamiehiä, jotka suuriruhtinaan luona ajawat Suomen asioita. Tätä warten on Wenäjän pääkaupunkiin Pietariin asetettu Suomen waltiosihteerin wirasto, jossa esimiehenä on ministeri-waltiosihteri ja johon kuuluu komitea Suomen asioita warten sekä keisarillisen majesteetin Suomen kanslia. Wäken mai-

nitusta syystä on myöskin Suomen kenraalikuvernöörin virka alkunsa saanut. Kenraalikuvernööri, jonka tulee virkansa puolesta asua Helsingissä, on suuriruhtinaan ylimäisenä käsänyhaltijana ja luottamusmiehenä maasjamme. Hänellä on kahdenlaatuisia virkavelvollisuuksia: esimiehyys Suomen senaatissa ja päällikkyyks Suomen yhteishallinnossa.

Sisälliset valtiolliset olot. 1) **Perustuslait ja edustuslaitos.** Suomen suuriruhtinaskunta on perustuslaidlinen valtio. Suuriruhtinas säätää valtiosäätyjen kanssa lakia ja määrää veroja, sekä kenraalikuvernöörin ja senaatin kautta hoitaa hallitusta. Suomen perustuslait ja sisälliset valtiolliset olot ovat osittain syntyneet Ruotsin vallan aikana, osittain myöhemmin säädetyt ja kehitetyt. Etewimmät perustuslait ovat: Hallitusmuoto vuodelta 1772, Yhdistys- ja Wakuutuskirja w. 1789 ja Waltio-päiwäjärjestys w. 1869. Näissä la'issa määrätään hallitsijan ja kansan keskinäiset oikeudet ja velvollisuudet.

Edellämainitun Waltiopäiwäjärjestyksen mukaan kokoontuvat Suomen säädyt suuriruhtinaan kutsumuksesta vähintään joka viides vuosi warsinaijille waltiopäiwille. Tarpeen waatiesa voidaan kokoonkutsua ylimääräiset waltiopäiwät. Maamme edustuslaitosta sanotaan sääty-edustusseksi, sillä kansa on tähän asiaan katsoen jaettu neljään waltiosäätyyn, jotka ovat: ritariesto ja aateli, pappisääty, porwarisääty ja talonpoikaisääty.

2) **Hallitus ja wirtakunnat.** Maan korkeinta hallituskuntaa nimitetään keisarilliseksi Suomen senaatiksi, jonka päätettäväksi on jätetty kaikki, mitä maan oikeuden ja talouden hoitoon kuuluu, paitsi niitä asioita, jotka lakien mukaan suorastaan ovat keisarillisen majesteetin päätettävät. Senaatin kirjoitukset ja päätökset annetaan keisarin nimesä, jonka tähden kaikki senaattiin lähetettävät hakemukset ja anomuskirjat pitää oleman keisarilliselle majesteetille kirjoitetut. Senaatin esimiehenä on, kuten jo ennen mainittiin, Suomen kenraalikuvernööri. Jäsenet, joita nimitetään senaattoreiksi, nimittää hallitsija kolmeksi wuodeksi kerrallaan.

Käsiteltävain asiain eri laatua myöten on senaatti jaettu kahteen osastoon: Oikeus-osastoon ja Talous-osastoon. Oikeus-osasto on etupäässä maamme korkeimpana tuomioistuimena ja semmoisena ei kuulu hallituskuntaan, waikka se on siihen yhdistetty ja sen jäsenet wirtokasemansa suhteen ovat samalla kannalla kuin talousosastoon kuuluvat senaattorit. Talousosaston tulee tarkastaa kaikki Suomen yhteistä talouden hoitoa koskevat asiat. Hallitushoidon eri haarojen mukaan on se jaettu kuuteen eri toimikuntaan: siviili-, waltiovarain-, kamari-, sotilas-

kirkollis- ja maanviljelystoimikuntaan. Korkeimpana kantaja-wirkamiehenä Suomessa on senaatin prokuraattori, jonka tulee walwoa, että lakia ja asetuksia maan wirlakunnissa noudatetaan ja ett'ei kenenkään oikeuksia sorreta.

Baitsi yllämainittua senaatin oikeusosastoa, on maasjamme lakia ja oikeutta käyttämässä useammanlaatuisia alempia oikeuskuntia. Yleisiä ala-oikeuksia ovat maalla kihlakunnan-oikeudet ja kaupungeissa raastuwanoikeudet. Yleisiä yli-oikeuksia, joiden tarkastettawaksi saapi asiansa wetää, joll'ei ala-oikeuksien päätöksiin tyydy, ovat howioikeudet, joita maasjamme on kolme: Turussa, Waasassa ja Wiipurissa. Ensinmainitun piiriin kuuluvat kaikki ala-oikeudet Turun ja Porin, Uudenmaan ja Hämeen lääneissä, Waasan howioikeuden piiriin Waasan ja Dulun läänit sekä Wiipurin howioikeuden piirin Mikkelin, Kuopion ja Wiipurin läänit. Muutosta howioikeuksien tuomioihin saapi hakea senaatin oikeusosastossa.

Maakuntain hallinnon suhteen on Suomi jaettu lääneihin, joita hallitsawat kuvernöörit. Kukin lääni on taas jaettu kihlakuntiin ja kihlakunnat warsinaisiin kunnallispiireihin, joilla kullakin on sisällisissä asioissaan jommoinkin itsehallinnon wapaus.

Uskonnon hoito on annettu Turun arkkipiispalle sekä Boro-woon ja Kuopion piispoille, jonka mukaan Suomi kirkollisen hallinnon suhteen jakaantuu kolmeen hiippakuntaan. Piispain kansa tarkastaa maamme kirkollisia asioita konsistorioiksi nimitetyt wirlakunnat, joita on yksi kussakin hiippakunnassa ja joiden puheenjohtajana on asianomainen piispa. Hiippakunnat jaetaan rowastikuntiin, joihin taas kuuluu useampia seurakuntia. Kussakin seurakunnassa on kirkkoherra hengellisen elämän päälaittjana. Hiippakuntain hallitukset kuuluvat senaatin kirkollistoimikunnan alle, jonka peräänkatjottawat myös owat kirkolliswirsto, koulutoimen yllihallitus, kouluwirsto ja kansakoululaistos.

3) **Opetuslaitokset.** Suomenmaan korkein oppilaitos on keisarillinen Aleksanterin Yliopisto Helsingissä, jolla on kokonaan muista hallituskunnista riippumaton oma erityinen hallituksensa. Sen korkein päämies on kansleri, joka välittömästi kuuluu hallitsijan alle ja jona on perintöruhtinas. Kanslerin apuna hoitaa yliopiston asioita Helsingissä asuwa kanslerinsijainen, rehtori ja

yliopiston konsistorio. Muiden yleisten koulujen, niinkuin lyseoiden, realkoulujen, naiskoulujen ja kansakoulujen, peräänkatjantoa ja hallitusta hoitaa koulutoimen Ylihallitus. — Oppilaitoksia korkeampaa tieteellistä sivistystä warten on waltion kustantamia suomenkielisiä kolme, jota wastoin ruotsinkielisiä löytyy kahdeksan. Wiimeisinä vuosina on kuitenkin perustettu useampia suomenkielisiä oppikouluja yhityksillä waroilla ja muutamille niistä annetaan jofseinkin riittävä waltio-apu. Tästä nähdään, että tieteellisen opin tarwis on kansassa wirtistynyt ja että sivistyksessä rienne-tään joutuisasti eteenpäin.

Korkeampia oppilaitoksia naisten sivistämistä warten on waltion kustantamia ruotsinkielisiä yksi, mutta ei yhtään suomenkielistä. Alempia tyttökouluja on sitawastoin wiisi, kaikki ruotsinkielisiä. Yhitysten kustantamia ja waltioawuilla autettuja sekä suomen- että ruotsinkielisiä tyttökouluja löytyy useampia, joista ainoastaan yksi suomenkielinen korkeampaa nais-sivistystä warten. Naisten sivistäminen siis ei maassamme vielä ole yleensä kehuttawalla kannalla, mutta että tässäkin kohden aiotaan edistyä, todistawat nuo useat yhityskoulut.

Kansakoululaitos on wakaantumiaan päin ja yleinen kansallinen sivistys kohoaa silminnähtävästi. Seminareja kansakoulujen opettajain walmistamista warten löytyy neljä, kaksi täydellistä (mies- ja naisosastoilla) suomenkielistä ja kaksi (toinen mies-, toinen naisfeminari) ruotsinkielistä kansaa warten. Kansakouluja on jo perustettu jokaiseen kaupunki- ja useampaan maalaiskuntaan. Kuitenkin eiwät mielipiteet kansakoulujen hyödyllisyydestä ole vielä oikein wakaantuneet yhteisessä kansassa.

Käitä paitsi on maassamme vielä joukko ammattikouluja, sunnuntai-kouluja ja kiertokouluja y. m. oppilaitoksia, jotka kufin alallansa edistävät kansan tiedollista waurastumista. Ammattikouluista mainittakoon: kadettikoulu, polyteknillinen opisto, maanviljelysopiisto, metsäopisto, kaupakoulut y. m. Tieteiden edistymistä warten löytyy joukko tieteellisiä seuroja, joista enimmäkseen owat Helsingissä. Etewimmät kirjallisuuden edistäjät owat: Suomalainen kirjallisuusseura, kansanwalistusseura ja kirjantustantajain yhdistys.

4) Sotawäki. Walta-istuimen ja isänmaanpuolustukseksi jokainen miespuolinen Suomen kansalainen on asewewollinen. Waan sotawoimana on: a) Wakinainen wäki, johon arwanheiton kautta joka wuosi kutsutaan ter-

peellinen määrä asevelvollisia, 21 vuoden vanhoja nuorukaisia, joiden warseinäisessä sotawäessä palvelusaika kestää rauhan-aikana kolme vuotta. Siivistyksen perusteella voidaan kuitenkin wakinaista palvelusaikaa lyhentää aina yhteen vuoteen asti. Wakinaista sotawoimaa on rauhan-aikana 5 tuhatta miestä, jaettuna kahdeksaan pataljoonaan, jotka ovat sijoitetut läänien pääkaupunkeihin; b) Reserwi, johon kuuluvat kaikki kunnakin kutsuntavuotena 21 vuotta täyttäneet miehet, jotka eivät astu wakinaiseen palvelukseen, sekä kaikki wakinäisessä wäessä palvelleet henkilöt, kunnes heidän palvelusaikansa molemmissa sotawäen lajeissa yhteensä tekee viisi vuotta. Tämä sotawäenlaji kutsutaan palvelukseen sodan syttyessä ja kuuluu reserviin noin 35 tuhatta miestä; c) Rostowäki, johon kuuluvat neljäänkymmeneen ikävuoteensa asti kaikki ne, jotka ovat reservissä aikansa olleet. Rostowäki voidaan kutsua aseisiin ainoastaan silloin kun wihollinen ryntää maahan. Tätä sotawäen lajia tulee olemaan noin 60 tuhatta miestä. Koko Suomen asevelvollinen sotawoima woipi siis sota-aikana tehdä noin 100 tuhatta miestä. — Paitji warseinäistä asevelvollista sotawäkeä on maassamme „henkivartijawäen 3mas Suomen tarkka-ampuja pataljoona“ noin 800 miestä. Tähän pataljoonaan otetaan wäkeä pestaamalla.

5) Raha. Suomella on oma raha, marffa (= franc), joka jaetaan 100 penniin. Ennen oli Suomella yhteinen raha Ruotsin ja sittemmin Wenäjän kansa, mutta kun viimeksi mainitun maan raha-asiat joutuivat semmoiselle kannalle, että ne vaikuttivat häiriötä Suomentkin waltiopankille, tehtiin Suomen pankki kokonaan wapaaksi Wenäjän waltiopankista ja Suomelle jäädettiin eri rahansa. Tämä rahanmuutos tapahtui w. 1865, jolloin metalliraha, kulta ja hopea, julistettiin ainoaksi lailliseksi kelpaawaksi rahaksi Suomessa. Kun sittemmin hopean arwo Euroopan rahamarffinoilla aleni, pantiin rahakannan perustukseksi yksinomaisesti kulta.

Waltiollinen jako. Suomi jaetaan waltiollisessa suhteessa kahdeksaan lääniiin, jotka ovat: Uudenmaan lääni, Turun ja Porin lääni, Hämeen lääni, Wiipurin lääni, Mikkelin lääni, Kuopion lääni, Waasan lääni ja Dulun lääni. Läänien suuruus on sekä pinta-alaan että wäkilukuun katsoen warsin epätasainen. Tätä paitji ovat toiset läänit werrattoman tiheämmästi asutut, kuin toiset. Tiheimmästi asuttuja läänejä ovat Uudenmaan sekä Turun ja Porin läänit, harwimmin Dulun lääni. Raskimäärin asuu Suomessa noin 300 ihmistä neliöpeninfulmalla.

Uudenmaan lääni.

Tähän lääniin kuuluu suurin osa Uuttamaata, Kymenjokeen saakka itään päin, ja vähäinen osa kaakkoista Hämettä. Ko'oltaan on tämä lääni pienin Suomen lääneistä. Sen pinta-ala tekee 215 neliöpeninkulmaa (= lähes 12 tuh. neliökilom.). Uudenmaan lääni rajoittuu pohjaisessa Hämeen ja Mikkelin lääneihin, idässä Wiipurin lääniin, etelässä Suomenlahteen ja lännessä Turun ja Porin lääniin.

Maanlaatu on jotenkain epätasaista, mutta parhaimmin wiljeltyjä osia ko'o Suomessa, sillä paitsi meren läheisyyttä, joka tekee ilmanalan lauhkeammaksi, on maanlaatu tässä läänissä enimmäkseen sawipohjaisista. Täällä menestyy myöskin wehnänwiljelys, vaikka sitä harjoitetaan vähemmässä määrässä. Maanwiljelyksen waurastumista edistävät suuresti lukuisat herraskartanot, joissa tätä elinkeinoa harjoitetaan uudenaikaisilla työkoneilla ja uudemman maanwiljelystieteen perusteilla. Hedelmäpuita kaswatetaan jotenkin yleisesti ja ne menestyvät hywästi. Waahteria ja niinipuita kasvaa wiljelemättä metsissä. Tammiä tawataan myös paikoittain. Karjanhoito edistyy samassa suhteessa ja samanlaatuista syistä kuin maanwiljelyskin. Kalastaminen Suomenlahdessa ja Kymenjoessa on tuottoisaa. Tammisaaren hailit ja Kymenjoen lohi ovat kuuluisia. Metsistä on punte. Rautateollisuutta harjoitetaan menestyksellä ja muutamista paikoin saadaan kupariaakin, waan sitä ei löydy warsin suuressa määrässä. Yhteisen kansan kasiteollisuus ei tässä läänissä ole kehuttawalla kannalla.

Useat paikat tämän läänin rantamaista ovat luonnon ihania, sillä nuo lukemattomat niemekkeet ja maan sisään sywälle tunkeutuvat kaitaiset merenlahdet tekewät näky-alan vaihtelewaiseksi. Pitkin Suomenlahden rannikkoa muodostuneet saaret ja luodot ovat warsin wiehättävän näköisiä. Näissä wiettävät kesä-aikaansa useat niistä Helsingin asukkaista, jotka eiwät ole tilaisuudessa muuttaa kesäksi „tuhansien järvien“ rannoille Suomen sydänmaihin.

Kaikki Uudenmaan läänin kaupungit sijaitsewat Suomenlahden rannalla. Niiden nimet ovat: Helsinki, Wiapori, Porwoo, Loviisa, Tammisaari ja Hankoniemi.

1) **Helsinki** (44 tuhatta asukasta), Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki, on maamme wäkirikkain ja kaunein kaupunki. Se sijaitsee merenniemikkeellä puoli peninkulmaa lounaasen päin Wantaanjoen suusta. Tässä kaupungissa asuu Suomen kenraali-

kuvernööri ja tänne ovat sijoitetut maamme korkeimmat virkakunnat, joista mainittakoon: keisarillinen senaatti, koulu-ylihallitus, maanmittauksen ylihallitus, rautateiden ylihallitus, lääkintä-ylihallitus, postijohdokunta, tilastollinen virasto, paino-ylihallitus y. m. Helsingissä on myöskin Uudenmaan lääninhallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: Aleksanterin yliopisto, polyteknillinen opisto, normaalikoulu, 4 lyseota, 2 koulua korkeampaa naiskoulusta warten, taideteollisuuskoulu, alayseerikoulu y. m. Julkijista rakennuksista ovat etewimmät: Nikolainkirko, uusi teatteri, yliopisto, suuriruhtinaan palatsi, ritarihuone, pankkihuone, polyteknikummi ja senaatin rakennukset. Kaupankäynnin suhteen saa Helsinki ensimmäisen sijan Suomen kaupungeista mitä ulkomailta tuontitavaroihin tulee, mutta wiennissä voittaa sen Wiipuri. Helsingissä ovat myöskin Suomen valtiopankin ja yhdyshankin pääkonttoorit. Tehtaita löytyy useampia, joista mainittakoon: 2 konepajaa, sokeritehdas, postiliinitehdas, tupakkatehtaat y. m. Maamme suurimmat kirjapainot ovat Helsingissä. — Lähellä kaupunkia ovat: **Ulriikaporin** kylpylaitos, **Kaisaniemi** ja **Töölö**, luonnonihania paikkoja, sekä **Lapwiikki**, parannuslaitos heikkomielisiä warten.

2) **Wiipori** (1 tuhat asukasta), erittäin wahwa linnoitus, on rakennettu puoli peninkulmaa Helsingistä merelle päin seitsemälle saarelle, joita nimitetään Sufisaariksi. Tässä linnassa asuu joukko wenäläistä sotawäkeä sekä osa Wenäjän sotalawastoa.

3) **Borwoo** (3,800 asukasta), Borwoonjoen suulla, on muistettava siitä, että siinä asuu Borwoon hiippakunnan piispa, ja että siinä on ruotsinkielinen seitsenluokkainen lyseo sekä kuuromykäin koulu. Tässä kaupungissa eli loppupuolen ikäänsä maamme mainioin runoilija Johan Ludwig Runeberg. Kaupungin kauppa on melkoinen. Lähellä kaupunkia sijaitsee pari sahalaitosta.

4) **Lowiija** (1,800 asukasta), itäisin kaupunki Uudenmaan läänissä, on rakennettu merenlahden rannalle. Kaupunkilaiset harjoittawat jommoistakin kaupankäyntiä Suomenlahden rantamilla. Lowiijassa on ruotsinkielinen neliluokkainen realkoulu. Merenpuolella sataman suulla on Swartholman wanha linnoitus.

Tammisaari (1,700 asukasta), Hankoniemen itäpuolijessa kainalossa, on muistettava siitä, että sen asukkaat pyhtävät ja kaupitsivat paljon kilohaili-nimistä merikalaa. Tässä kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen seminari kansakoulujen naisopettajien valmistamista varten. Tammisaaren formikkaat ovat tunnetut.

Hankonieniemi (700 asukasta), maamme eteläisin kaupunki, on vasta viime vuosikymmenenä perustettu, mutta kun sen satama tavallisesti pysyy sulana suurimman osan vuodesta ja kun sinne on rakennettu rautatie, niin on sen kauppa melkoinen. Se on ainoa kaupunki Suomessa, joka talvisaikana välittää höyry-lainaliikettä Ruotsin ja Suomen välillä. Kaupungissa on kylpylaitos.

Fiskars, Pohjan pitäjäässä, rautaruukki ja hyvien teräskalujen tehdas. — **Muonio**, Suomen vanhin rautatehdas Karjan pitäjäässä. — **Karkkila**, maasuuni ja konepaja Vihdin pitäjässä. — **Köönigsteden**, lasitehdas.

Turun ja Porin lääni.

Tämä lääni sijaitsee Suomen lounaisen osan Varjinais-Suomen, läntisen Satakunnan, hiukan länsistä Uttamaata ja Ahvenanmaan saariston. Läänin koko on 445 neliöpeninkulmaa (= 24,500 neliökilom.) Sen rajoina ovat: pohjaisessa Waasan lääni, idässä Hämeen ja Uudenmaan läänit, etelässä Itämeri ja lännessä Pohjanlahti.

Varjinais-Suomen rantamaat ja etenkin sen pohjainen osa ovat vuorista maata. Eteläinen ja lounainen rantamaa tuhansine ihanine saarineen on Uudenmaan läänin ohessa Suomen parhaiten viljeltyjä ja väkiväkkäimpiä maakuntia. Täälläkin menestyy wehnänviljelys ja eteläisellä rannikolla sekä muutamilla saarilla löytyvät maamme suurimmat tammistot. Turun kaupungin seuduilla harjoitetaan myöskin mehiläishoitoa. Saaristolaiset tietysti harjoittavat kalanpyyntiä. Kotiteollisuudessa ovat tämän läänin asukkaat etewiä. Turun ja Porin kaupunkien seuduilla kudotaan myötäväkii paljon pumpuliwaatteita ja Rauman sekä Uudenkaupungin tienoilla tehdään puuastioita. Tehdasteollisuutta harjoitetaan suuressa määrässä. Läänin etelä-osassa on monta rauta-, lasi- y. m. tehdasta. Kalkkia poltetaan paljon Parainen ja Kemion pitäjissä.

Tähän lääniin kuuluma osa Satakuntaa on enimmäkseen tasankoa, mutta muutoin viljavaa maata. Pohjaisessa Satakunnassa löytyy kui-

tenkin paljon kiviä kankaita ja vesisiä soita. Metsää oli ennen näillä seuduin warsin runsaasti, mutta viimeisinä vuosina on suurin osa tukkimet-
sistä tullut häwitetyksi. Monenlaisista hädylisistä kivilajeista mainitta-
koon musta marmoori, jota saadaan Neposaarelta ja Kokemäenjoen suulta.

Ahvenanmaahan kuuluu yksi suuri saari, Ahvenanmantere, ja noin 85 pienempää asuttua saarta sekä suuri joukko asumattomia saaria, kallioita ja luotoja. Ahvenanmantereesen tekee meri niin pitkiä lahtia, että pai-
koin ainoastaan kaitainen kannas eroittaa mantereen molemmilta puolin tunkevat lahdet toisistaan. Maa on epätasaista ja kallioista, mutta osaksi hywinkein wiljavaa. Saaren tiheän asutuksen vuoksi tuodaan sinne kuitenkin wiljaa muualta. Kalastus ja hylkeitten pyynti ovat meren lä-
heisyyden tähden tärkeitä elinkeinoja. Tätä paitsi ovat ahvenalaiset hy-
wiä ja rohkeita merimiehiä, jotka matkustawat sekä omilla että Suomen manterelaiden laivoilla kaupaa tekemässä ja tawaroita kuljettamassa kaukaisillakin merillä.

Tämänkin läänin kaupungit ovat meren rannalla. Kau-
punkien nimet ovat: Turku, Raantali, Uusikaupunki, Rauma, Pori ja Maarianhamina Ahvenanmaalla.

3) **Turku** (23 tuhatta asukasta), Suomen wanhin kaupunki, on Aurajoen warrella. Se oli ennen Suomen pääkaupunkina, jolloin siellä sijaittiwat senaatti, yliopisto y. m. korkeat wirtakun-
nat ja siwistyslaitokset, mutta suuren tulipalon jälkeen, joka (w. 1827) häwitti melkein koko kaupungin, muutettiin yliopisto Hel-
sinkiin. (Senaatti muutettiin sinne jo 1819.) Nytkin on Turku asukasluksensa puolesta Helsinkiä lähinnä suurin maamme kaupun-
geista. Turussa asuu Suomen arkkipiispa ja siellä ovat: hovi-
oikeus, lääninhallitus, 2 lyseota, kauppakoulu, urfuri- ja luffari-
koulu, kuuromyrkkin koulu, merikoulu, naiskoulu y. m. oppilaitok-
sia; piipiaseura ja talousseura, Tehtaita löytyy useita, joista kuuluisimmat ovat tupakka-, kattuhuopa-, paita- ja werkatehtaat
sekä konepaja. Kaupungin merkillisin rakennus on itivanha tuo-
miokirkko. Turussa sijaitsee Porthan'in kuwapatlas. Kupittaaan
kylpylaitoksessa, lähellä kaupunkia, käypi paljon suomalaisia ter-
weyttänjää etsimässä. — Turun edustalla, Aurajoen suussa, on
ihana **Muisjalon** saari, jossa kasvaa paljon tammia ja pähtinä-
puita. Luonnon-ihannuuta tässä saaresja edistävät turkulaiden
rakentamat huwilat.

2) **Raantali** (540 asukasta) on vanha, nykyään vähäinen kaupunki meren rannalla. Siellä valmistetaan paljon kankaita ja erittäin hyviä sukia y. m. villaneuloksia. Raantalissa on myöskin hyvä kylpylaitos. Kauppaliikettä harjoitetaan vähäisen.

3) **Uusikaupunki** (3,100 asukasta), meren rannalla, harjoittaa suurta puuastiain kauppaa. Kaupungilla on hyvä satama ja jommoinentin kauppalaivasto. Tehtaita on myös muutamia, joista mainittakoon nahka- ja tupakkatehtaat. Tästä kaupungista kulkee merenalainen sähkölennätinlanka Ruotsiin. Kaupungin lähistöllä on muutamia lautasahoja.

4) **Rauma** (3,400 asukasta), Pohjanlahden eli n. s. Raumanmeren rannalla eteläisessä Satakunnassa, harjoittaa laivanlaivastosta laivaliikettä ja tekee kauppaa puutawaroilla, Rauman pitsejä pidetään erinomaisina. Kouluista huomattakoon merikoulu. Tehtaita on tulitikkus-, nahka- ja pumpulitehtaat.

5) **Bori** (8,700 asukasta), Kokemäenjoen eteläisellä rannalla, on Suomen suurimpia kaupunkikaupunkeja. Täältä wiedään ulkomaille paljon puutawaroita, lautoja ja lanffuja, sekä karjantuotteita, etenkin woita. Vainaliike on suurellainen. Tehtaista mainittakoon: konepaja, tulitikkutehdas ja laivanweistämö. Koululaitoksia on: ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo, suomenkielinen yhtiölyseo, naiskoulu ja joukko kansakouluja. Kaupungin ulkosatamaa nimitetään **Reposaareksi**.

7) **Maarianhamina** (350 asukasta), Ahwennanmaalla Somalan pitäjäässä, on pieni merikaupunkikaupunki, jonka asukkaat elävät enimmäkseen kalastuksesta ja merenkulusta. Kaupungissa on merikoulu.

Salu, kauppa Uskelan pitäjäässä, on Turun läänin itäisin kaupapaikka. — **Jaaalinen**, kauppa, rakennettu Pyrösjärven rannalle pohjaisen Satakunnan keskipaikoille. — **Daali**, konepaja Kemion saarella. — **Pittonen**, werkatehdas Liedon pitäjäässä. — **Drijärwi**, kiskon pitäjäässä, kuparikaihos. — **Kauttua**, rautaruukki Suran pitäjäässä. — **Pyröskoski**, pumpulitehdas Hämeenpyrössä. — **Tourula**, lasitehdas Häneellä.

Hämeen lääni.

Jtäisen Satakunnan keskimäinen osa ja Hämeen maakunnan festiset ja lounaiset maat tekewät Hämeen läänin. Sitä rajoittaa pohjaisessa Waasan lääni, idässä Mittelin ja Uudenmaan läänit, etelässä Uudenmaan lääni ja lännessä Turun ja Porin lääni. Läänin alaa tekee noin 400 neliöpeninkulmaa (= 22 tuh. neliökilom.).

Tämä ensimmäinen sijamaan lääni kuuluu jo tuohon runoissa ylistettyyn wesirikkaasen Suomen plänköön, jonka luonnon waihettelewaisuus on werraton. Suuret, tuhansilla saarilla ja salmekkeilla täytetyt sinertävät järwet, firikkaat ja kalarikkaat joet, waahtoawat kosket, lukuisat wuorten kukkulat ja harjanteet — kaikki nämä tekewät outoon matkustajaan miellyttävän vaikutuksen. Läänin pohjaisissa oisissa oli wiime wuosikymmeneen asti suuria tukkimetsiä, mutta wiimeisen hurjan puuliikkeen ajalla häwitettiin juuri osa niistä. Maanwiljelys luonnistuu parahiten etelä-Hämeessä, jossa wiljelysmaa on hyvää ja wiljaa kaswaa useampina vuosina myötäväksikin. Orittain sopiwaa on maanlaatu pellawan^o wiljelemiseen. Tässä läänissä kaswatetaankin Suomen parasta pellawaa. Karjanhoito on myöskin tärkeä elinkeino ja se edistyy yhä ajanmukaisemmalle kannalle. Kotiteollisuus ei siedä ankarampaa arwostelua. Tehdasliikettä harjoitetaan sitä wastoin warsin suuresä määräsä, sillä tässä läänissä, Tampereella, ovat Suomen suurimmat tehtaat. Myöskin maaseuduilla löytyy useita suurempia tehdaslaitoksia, niinkuin rautaruukkeja, paperitehtaita, lasiruukkeja, sahoja y. m. Kauppaliikettä edistäwät sijamaassa useat kanawat sekä Hämeenlinnasta Tampereelle, Turkuun ja Waasaan kulkewat rautatiet. Höyrylaimoja liikkuu kymmenittäin läänin wesillä.

Kuuluijin tässä läänissä tarwattawista luonnon-ihanuukista on Kangasalanharju, Tampereen kaupungista kaakkoiseen päin, Längelmäweden ja Roineen välillä, Sitä pidetään lähinnä Punkaharjua Suomen luonnon kauneimpana tuotteena. Lähellä Hämeenlinnan kaupunkia on lawea Parolan kenttä, jossa Suomeen sijoitettu wenäläinen sotawäki pitää usein harjoituksiansa.

Hämeen läänissä on nykyään ainoastaan kaksi kaupunkia: Hämeenlinna ja Tampere.

1) Hämeenlinna (3,900 asukasta), Wanajan pitäjäässä, on Turku lähinnä Suomen wanhin linna. Täällä asuu läänin kuvernööri ja osa Suomeen sijoitetusta wenäläisestä sotawäestä. Hämeenlinnaan on sijoitettu maamme ainoa suomentielinen normaaliyhseo. Tämän kaupungin ja Helsingin välille rakennettiin maam-

me ensimmäinen rautatie. Lähellä kaupunkia sijaitsee vanha linna, jossa nyt on wankeuslaitos.

2) **Tampere** (14 tuhatta asukasta) on rakennettu ihanalle paikalle Tammerkosken varrelle. Se on maamme suurin tehdas-kaupunki. Tehtaista muistettakoon varsinkin pumpuli-, werka-, liina-, paperi- ja villankehrutehtaat. Oppilaitoksista mainittakoon: suomenkielinen neliluokkainen realkoulu, yksityislyseo ja naiskoulu. Täällä on yksi Suomen innokkaimpia kansanwalistusseuran haara osastoja.

Lahti, kauppala ja rautatien pysäyspaikka, Wesijärven eteläpäässä. — Jorssa, pumpulitehdas. — Jokioinen, rautaruukki Tammelassa. — Terwakoški, Janakkalassa ja Walleakoški Sääksmäellä paperitehtaita. — Nuntajärwi, lasitehdas Urjalan pitäjäässä. — Mustiala, maamme korkein maanwiljelysopisto, Tammelassa. — Ewo, metsäopisto, Lammin pitäjäässä.

Wiipurin lääni.

Tähän lääniin kuuluu eteläinen ja kaakoinen Karjala, osa eteläistä Sawoa sekä hiukan kaakkoista Hämettä ja itäistä Uuttamaata. Läänin pinta-ala on 780 neliöpeninkulmaa (= 43 tuh. neliökilom.). Sitä rajoittaa pohjaisessa Mikkelin ja Kuopion läänit, idässä Wenäjän waltakunta ja Laatokka, etelässä Laatokka ja Suomenlahti sekä lännessä Uudenmaan lääni.

Maanlaatu on yleensä wuorista ja laweampia tasanvoja löytyy ainoastaan Laatokan läntisellä rantamaalla Kärisalmen kaupungin seuduilla. Kun tähän lääniin kuuluu osa Saimaan wesiästä, ei luonnon-ihanuuksista ole puutetta. Tähän katsoen mainittakoon erittäin Saimaankanawan seudut ja mainio Imatran putous Wuoksenjoessa. Wiimemainittua käyvät ulkomaalaisetkin ihmettelemässä. Dमितuinen wiehätyswoima on myöskin Laatokan luoteisrannikon sywillä, jyrkkäin ja paljaiden kallioiden välisillä lahdilla ja wihertävillä laaksoilla. Maanwiljelykseen katsoen on maanlaatu yleensä kiwikkaa ja someroperäistä, mutta paikoin löytyy myös jokseenkin hyvää sawimaata. Wiimemainittua tapaa enimmäen Laatokan rantamilla ja Kymenjoen seuduilla. Muuten ei maanwiljelys, varsinkaan Karjalanpuolijessa läänin osassa, siedä kehumista. Wiljaa ei tawallisiinakuin wuofina saada edes omaksi tarpeeksi, waan sitä tuodaan suurissa määrin Wenäjältä. Maanlaadun huonouden, suurten soiden ja rämeiden

aikoihin asti olleet suuremmat ja pienemmät lahjoitusmaat, joita Benäjän hallitus täällä aikoinaan jakeli. Nyt on kuitenkin Suomen hallitus vähitellen ostanut nämä maat entisiltä omistajiltaan, joten maanviljelys, kun talonpojat saavat hallitukselta ostaa maatilkkunsa omikseen, alkaa vähitellen parantua. Karjanhoito on myös jaloista tyistä tässä läänissä kenties huonommalla kannalla kuin missään toisessa maamme läänissä. Hewoimia hoidetaan kuitenkin paikottain hywästi. Kalastus on tuottoisaa sekä sijamaan pienemmissä weijissä että etenkin Laatokassa, Saimaassa, Suomenlahdessa ja Kymen- sekä Wuoksenjo'issa. Erinomaisen tärkeänä elinkeinona pidetään rahdintekoa, johon etenkin Wiipurin ja Sortawalan seutujen talonpojat owat tuikei taipuneita. Kaupunki- sekä maakauppiaiden tawaroita kuljettawat he warsin mielellään paikasta toiseen, waikka rahtipaikka useinkin on niin niukka, ettei se riitä miehen ja hewoisen elatuskaksi edes rahti-aikana. Tästen jääpi hywinkin paljon wälttämättömmiä maanviljelystöitä tekemättä, puhumattakaan siitä hyödyistä, mitä mies woiji kotonaan ollen konnullessa tehdä. Mutta rahdinteko on isäin tapa ja isäin tawoista ei kansa mielellään luowu, waikkapa ne olisiwatkin wahingollisia. Parempaan päin pyritään tässäkin kohdin. — Soltinenkin luku Wiipurin läänin kaakkoisen puolen warakkaammista talonpojista kulkee syksy- ja talwisajoina ympäri Suomea maantawaran, niinkuin hewoisten, raawaiden, woin, lintujen, nahkojen y. m. ostossa, joita sitte kuljettawat Wiipuriin ja etenkin Pietariin hywällä voitolla myödäkseen. Köyhemmät kaupantoiiset miehet kulkewat sawi- ja posliini-astiatin sekä rautapatain kaupalla ostaen sen ohessa talonpojilta wanhoja waatteita, n. s. „rättiä“, joita wiewät joko Suomen tai Pietarin paperitehtaijin. Nämä elinkeinot estawät jossakin määrin kotiteollisuuden waurastumista, joka onkin tässä läänissä wialä nykyään melkein huonolla kannalla. Miehet, mutta etenkin naiset, käywät enimmäkseen ostetuissa waatteissa; ainoastaan liina- waatteita walmistetaan jonkun verran kotona. Tehtaita, warsinkin sahvoja ja rautaruukkeja, löytyy sitä wastoin runsaasti; Suomen suurimmat sahjat owat tässä läänissä ja täältä wiedäänkin ulkomaille enemmän puutawaroita kuin mistään toisesta Suomen läänistä. Rautamalmia saadaa runsaasti järwien pohjasta. Kuparia ja hiukan tinaakin walmistetaan Pitkärannan ruukissa Laatokan pohjaisrannikolla. Wuista kivi- kunnan tuotteista mainittakoon marmori ja kalkki.

Wiipurin läänissä on yleensä kuusi kaupunkia, joista kolme sijaitsee Suomenlahden, kaksi Laatokan ja yksi Saimaan rannalla. Kaupunkien nimet owat: Wiipuri, Hamina, Kotka, Kätkäsalmi, Sortawala ja Lappeenranta.

1) **Wiipuri** (15 tuh. asukasta), Wiipurin lahden rannalla, on maamme suurin tawaran wientikaupunki, sillä täältä kautta

wiedään ulkomaille enimpäin — kenties kaikkein — niiden monilukuisien sahain valmistamat puutavarat, jotka ovat sijoitetut Saimaasen lastewain wetten rannoille Kuopion, Mikkelin ja Wiipurin lääneissä. Tässä kaupungissa on howioikeus ja lääninhallitus. Oppilaitoksista mainittakoon: ruotsinkielinen seitsemaluokkainen lyseo, suomenkielinen yksityhdyshyseo, neliluokkainen realkoulu, 2 naiskoulua, merikoulu y. m. Wiipurin kirjallisuusseura tunnetaan innokkaista isänmaallisista harrastuksistaan. Täällä sijaitsee Pohjaismaiden osakepankin pääkonttori. Tehtaita on useampia, niinkuin konepaja, sikuritehdas, tupakkatehtaita, tulitikkutehtaita, kinttilätehdas y. m. „Wiipurin rinkelit“ ovat kuuluisat. Kaupungin lähistöllä on myös useampia tehtaita ja sahalaitoksia. Puoli peninkulmaa Wiipurista merelle päin on **Uuras**, suuri lautan lastauspaikka ja Wiipurin ulkosatama. Lähellä kaupunkia on erinomaisen ihana **Monrepoon** puisto, jossa sijaitsee Väinämöisen kuvapatsas. Kun Wiipurissa asuu paljon ulkomaalaisia kauppa-asioitsijoita y. m., niin puhutaan siellä useampia kieliä, jonka tähden tätä kaupunkia on sanottu „Suomen Baabeliksi“.

2) **Hamina** (2,700 asukasta), Suomenlahden rannalla Uudellamaalla, on melkoinen kauppa kaupunki ja nykyään muistettava siitä, että siinä sijaitsee maamme kadettikoulu, jossa valmistetaan sotawäen upseereja. Kaupungissa on myös ruotsinkielinen tyttökoulu. Haminaassa on innokas kansanvalistusseuran haara-osasto.

3) **Kotka** (noin 600 asukasta), meren saarella Kymenjoen itäisen suuhaaran kohdalla, on uusi kaupunki, muistettava suurista sahalaitoksistaan, joissa lankuihki ja laudoihki tehdään enin osa niistä miljoonista tuffipölkkyistä, joita sinne vuosittain tuodaan Kymenjokea myöten Hämeen sisämaista.

4) **Kätkijalmi** (1,200 asukasta), Laatokan rannalla Wuoksen pohjaisten suuhaarain välillä olewalla saarella, on wanha kaupunki ja tekee jommoistakin kauppaa Pietarin kanssa. Pietariin wiedään enimmäkseen parkkia sekä woita ja sieltä tuodaan jauhoja.

5) **Sortawala** (800 asukasta) on tärkeä kauppa kaupunki Laatokan pohjaisesa päässä. Kauppaa tehdään famoilla tawaroilla kuin Kätkijalmesfakin. Sortawalan marffinoissa myödään paljon Suomen hewoimia Wenäjälle. Lähellä kaupunkia, **Kymölässä**, on

täydellinen suomenkielinen seminaari kansakoulun mies- ja naisopettajien valmistamista varten. Kaupungin lähistöllä sijaitsemyös suurenlainen nahkatehdas. Sortavalasta on säännöllinen höyrylaidakulku Rätisalmeen ja Pietariin.

6) **Lappeenranta** (1,300 asukasta), sijaitsee Saimaan eteläerannalla puoli peninkulmaa länteen päin Saimaankanawan yläpäästä. Täällä on kurituslaitos nais-pahantekijöitä varten ja tylyylaitos. Kaupungissa on suomenkielinen yksityösihteio.

Pitkäranta, kylä Impilahdella, kupari- ja tinakaiuos. — **Ruskealassa** on marmorilouhos ja suurenlainen kalkin polttimo. — **Suotniemi**, posliinitehdas Rätisälän pitäjässä. — **Pyterlahti**, kraniittilouhos Wirolahdella. — **Turpa**, ruutitehdas Sippolassa. — **Lauritsala**, lastauspaikka Saimaankanawan pohjaispäässä. — **Suojärwi**, rautatehdas Suojärwen pitäjässä. — **Raiwola**, rautatehdas Kivennawalla. — **Kuusankoski**, paperitehdas Walkealan pitäjässä.

Mikkelin lääni.

Melkoisen osan tämän läänin pinta-alasta peittävät suuret sekä Savo-Karjalan että Keski-Suomen wesiistöihin kuuluvat järwet. Koko läänin pinta-ala tekee noin 415 neliöpeninkulmaa (= lähes 23 tuh. neliökilom.). Mikkelin lääniin kuuluu Savon maanunnan keskimmäinen osa ja osa itäisestä Hämeestä. Pohjaisessa ja idässä on tämän läänin rajana Kuopion lääni, etelässä Wiipurin ja Uudenmaan läänit sekä lännessä Hämeen ja Waasan läänit.

Luonnon ihauuden ja näky-alojen vaihtelevaisuuden puolesta on Mikkelin lääni täydellisesti Hämeen läänin wertainen. Maanlaatu on mäkistä ja hiekansekaista, jonka tähden maanwiljelys ei voi täällä menestyä niin hyvästi kuin etelä- ja lounais-Suomesa. Kaskenpoltolla ja suonwiljelyksellä — peltowiljelyksen ohessa — saadaan kuitenkin useimpina vuosina wiljaa omakki tarpeekki. Kaskeimaista otetaan tavallisesti kaksi, joskus kolmekin wiljaa, jonka tähden maa jittemmin muutamina vuosina heinää kaswettuaan, ei kymmeniin vuosin sen perästä kylene metsittymään, vaan jääpi autioksi, hyödyttömäksi ahoiksi. Soiden wiljelys toimitetaan kuitenkin järjellisemmällä tavalla. Niissä pidetään tavallisest ainoastaan yksi wilja, jonka jälkeen ne jätetään heinäkaswulle. Heinä menestyykin warsin hywin semmoisissa soissa, joissa on paljon mutaa ja se hyväksi madannyttä. Paitsi tavallisimpia wiljanlajia, ruisia, ohraa ja kauraa, kylwetään Kuopion ja Wiipurin läänin rajaseuduilla myöskin

tattaria. Karjanhoito on jommoisellakin kannalla. Erittäin hewojsia ruokitaan ja kaswatetaan hywästi, joten ne melkein wetävät wertoja Karjalan hewojsille. Kotiteollisuus on tyydyttävällä kannalla. Kaikki työwaatteet tehdään omassa maassa kaswaneesta liinasta ja pellawasta sekä oman maan lampaiden willoista. Naamiesten valmistamat maanwiljelyskappineet owat myös Sawossa tarkoituksensa mukaisempia kuin monessa muussa maakunnassa. Kalastus on hywin tärkeä siju-elinkeino. Useanlaatujsia järwi- ja jokikalaja saadaan paikoin jotenkin runsaasti. Suurimmissa Saimaan wesiistöön kuuluwissa järwissä löytyy myöskin pieniä mustia hylkeitä. Tehdasliikettä harjoitetaan lauweasti; warjinkin owat sahajat ja rautatehtaat tärkeät. Kaupankäynti on myöskin wilkkaanpuoleista etenkin sentähden, kun tämän läänin wesiistöt owat Saimaankanan kautta yhteydessä meren kanssa.

Tässä läänissä, Juruweden ja Pihlajaweden välillä on luonnonihannuudestaan maan mainiojfi tullut Puutaharju, ruunun puisto, jossa wuosittain käypi paljon matkustawajsia ihaillemassa werrattomia näky-aloja.

Mikkelin läänin kaupungit owat Mikkeli, Sawonlinna ja Heinola.

1) Mikkeli (1,400 asukasta), erään pitkän ja kaitaisen Saimaalahden rannalla on pienehtö kauppa kaupunki. Täällä sijaitsee lääninhallitus ja ruotsinkielinen seitsenluokkainen lyseo sekä kaksi yksityistä tyttökoulua. Lähellä kaupunkia on suurenlainen nahkatehdas ja Otawan maanwiljelyskoulu.

2) Sawonlinna (1,200 asukasta) on rakennettu Haukiveden ja Pihlajaweden väliselle saarelle Säamingin pitäjässä. Lähellä kaupunkia, tojsella Haapasalmessa olewalla saarella, on wanha linna, Olawinlinna. Kaupungin kaupankäynti ei ole kehuttawalla kannalla. Oppilaitokjista muistettakoon suomenkielinen neliluokkainen realkoulu. Lähisseudulla on muutamia sahalaitokjia.

3) Heinola (1,100 asukasta), Tyrängönkosken rannalla Hämeessä, oli ennen Mikkelin läänin hallituksen asuinto. Nythään kuljetetaan sen kautta paljon pölkkyjä alas Kymenjokea myöten Kotkaan. Kaupungissa on suomenkielinen neliluokkainen realkoulu.

Drawi, suuri maasuuni ja wäsilaitos Kantasalmella. — Kangasääri, lastitehdas Kerimäen pitäjässä. — Huutokoski, rautaruukki Jorojsissa. — Haapakoski, rautatehdas Pieksämäellä.

Kuopion lääni.

Kuopion lääni sisältää pohjaisen Karjalaa, pohjaisen Savon ja pohjaisen osan itäisestä Hämeestä. Sen rajoina ovat: pohjaisessa Oulun lääni, idässä Venäjä ja Wiipurin lääni, etelässä Wiipurin ja Mikkelin läänit sekä läänessä Vaasan lääni. Läänin pinta-ala tekee noin 790 maantieteellistä neliöpeninkulmaa (= yli 43 tuh. neliökilom.).

Tässä läänissä on samoin kuin Mikkelinkin läänissä paljon suuria ja pieniä järviä, jotka kuuluvat Savo-Karjalaan ja Keski-Suomen vesistöihin. Senpätähden tavataan täälläkin varsin kauniita luonnonmuodostamia näky-aloja. Kuitenkin löytyy täällä, etenkin läänin itä- ja pohjais-osissa, weteliä joita ja autioita lankaita, joissa ihmiset kuljeksivat ainoastaan tukkipuita uittaessaan tai karhuja ja muita petoja metsästäessään. Maanlaatu on enimmäkseen vuorista ja kiviperäistä, mutta paikoin tavataan myöskin hyvänlaatuisia saviperäistä wiljelysmaata. Sen mukaan menehtyy maanwiljelyskin paikoittain paremmin, paikoittain huonommin. Tässä sekä Wiipurin läänissä wiljellään tattaria enemmän kuin maamme toisissa läänissä ja hyvinä vuosina — s. o. hallattomina kessinä — saadaan siitä erinomaisen hyvä sato, mutta, mutta kun tattari on erittäin arka kylmälle, niin panee sen halla useampina vuosina, josta syystä sen wiljelys on sängen epäwafainen elinkeino kylmässä maassamme. Muuten eivät täläläiset talonpojat tee niin paljon työtä peltojensa parantamiseksi kuin kasvien wiljelemiseksi. Läänin itäisissä ja pohjaisissa osissa saadaankin kasvista vuosittain yhtä paljon wiljaa kuin pelloistakin. Metsämaat ovat kuitenkin muutamissa paikoin niin hyötyisiä, että ne voidaan kaskeksi kaataa pari, jopa kolmekin kertaa mies-iässä. Siinä tapauksessa ei kuitenkaan saa myötäänsä kaswattaa enempää kuin kaksi wiljaa. Suo- ja niittywiljelykset ovat edistymään päin. Tavallijina vuosina saadaankin wiljaa omaksi tarpeeksi, mutta katowuosina on näillä seu-duin maatamme usein suuressi hätä kuin muissa paikkakunnissa. Tähän syynä käynee pitäminen maanwiljelijain jokseenkin yleistä wähäräisyyttä. Karjanhoito on sängen hyödyttävää. Täältä wiedään vuosittain paljon raawas-eläimiä, woita ja hewoisia Wenäjälle. Enin osa karjanruoasta saadaan wiljellyistä joista ja jokiwarsi-niityistä. Heinää kaswaa myös paljon äsken-wiljellyillä puuttomilla kaskimaille eli n. s. ahoilla, mutta niitä on kiwisyytenä wuoksi hankala niittää. Kaloja ppydetään ja saadaan runsaasti suurista järwistä ja jo'ista. Etenkin orawain ja metsälintujen metsästystä harjoitetaan yleisesti ja niiden tuotteet wiedään enimmäkseen Wenäjälle. Sanomattoman suurta etua ovat näihin aikoihin saakka antaneet suuret metsät, joista pölkkyja uitetaan lukuisiin sahoihin lankuiksi ja laudoiksi walmistettawaksi ja sitte Wiipurin kautta usko-

maille lähetettäväksi. Vielä nykyäänkin löytyy tämän läänin itäisessä osassa jangen suuria tukkimetsiä. Kotiteollisuus on mennyt ripeillä askelilla eteenpäin. Talonpoikaiset naiset valmistavat itse kaikki sekä omania että miesten pitovaatteet; ainoastaan juhlapukuina käytetään ostokankaita. Miesten kätemyyttä ei yleensä kannata kehua; kuitenkin valmistetaan Liperin pitäjäässä hyviä ajokärkyjä. Suurempia tehtaita löytyy useampia. Tähän katsoen owet erittäin muistoon pantawat sahat ja rautatehtaat. Kuopion läänin järwet ovat rautamalmista rikkaimpia Suomessa.

Kuopion läänin kaupungit ovat: Kuopio ja Joensuu.

1) **Kuopio** (6,800 asukasta), luonnon-ihanalla paikalla Kalaveden rannalla, on tämän läänin pääkaupunki. Siellä asuu lääninhallitus ja Kuopion hiippakunnan piispa. Oppilaitoksia on: suomenkielinen seitsenluokkainen lyseo, ruotsinkielinen yksityislyseo, kaksi naiskoulua, suomenkielinen neliluokkainen realkoulu, kuumi- ja myhkäinkoulu, sokeain oppilaitos y. m. Niinkuin kaikissa muissa-kin läänin pääkaupungeissa, on täälläkin wankuuslaitos. Kaupungin käynti on wilkas. Ulkomaille wiedään eittäinkin woita ja Kuopion markkinoilla myödään wenäläisille paljon hyviä Karjalan ja Sawon hewojsia. Tehtaista mainittakoon tulitikkutehtaat. Kaupungin rakennuksista huomattakoon tuomiosirkko ja alkeisopiston kartano. Lähellä kaupunkia on **Leväsen** maanviljelyskoulu ja korkea **Puijonmäki**, jolta on awara ja kaunis näky-ala.

2) **Joensuu** (1,800 asukasta), Pielisjoen suulla Kontiolahden pitäjäässä, on pohjais-Karjalan ainoa ja sentähden hywintin tärkeä kauppa- ja kaupunki. Kauppaa tehdään warsinkin puutawaroilla, joita kaupungin lähistöllä olemat suuret sahat valmistawat laukuiksi ja laudoiksi. Paljon wiedään myökin woita, nahkoja y. m. maantawaraa Pietariin ja ulkomaille. Oppilaitoksia löytyy: suomenkielinen neliluokkainen lyseo, naiskoulu ja kansakouluja. Tehdaslaitoksia on tupakkatehdas.

Jisalmi, tärkeä kauppa Häntiniemellä Poroweden rannalla. — **Warfauk**, kauppa ja suuri konepaja Leppävirran pitäjäässä. — **Nurmes**, kauppa Pielisjärwen pohjaispäässä. — **Utrassa**, puoli peninfulmaa pohjaiseen päin Joensuun kaupungista, on pari suurenmoista sahaa ja putelitehdas. — **Wärtsilä**, suuri rautatehdas Tohmajärwellä. — **Möhlö**, **Pankakoski**, **Kuokkaištenkoski**, **Juwankoski** y. m. ovat kaikki isoja rautatehtaita.

Waasan lääni.

Ne maakunnat, joista tämä lääni on muodostettu, ovat: eteläinen Pohjanmaa, luoteinen Häme ja koillinen Satakunta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Dulun lääni, idässä Kuopion ja Mikkelin läänit, etelässä Hämeen ja Turun ja Porin läänit sekä lännessä Pohjanlahti. Läänin suuruus on 755 maantieteellistä neliöpeninkulmaa (= 41,500 neliökilom.).

Paitti Keski-Suomen ja Lounaiseen weistöihin kuuluvia järviä, on tässä läänissä paljon jokia, jotka laskevat Pohjanlahteen. Maanlaatu on Pohjanmaalla tasaista. Tämän läänin keskisellä rantamaalla onkin maamme lauein tasanko. Pohjanlahden rannikko on matalaa ja saarekasta. Suurin saariryhmä on Nikolainkaupungin luoteispuolella Merenkurkussa. Maanviljelys luonnistuu, warjinkin eteläisellä Pohjanmaalla, hyvästi, sillä wiljelysmaa on sawiperäistä, kivitöntä ja paksumultaista. Täällä, Kyrönjoen rantamilla, löytyvät nuo mainiot peltomaat, joiden laajuus on tullut sananlaskuksi*). Suonwiljelyksellä, jota innokkaasti harrastetaan, saadaan erinomaisia niittymaita. Näillä seudivin käyttävät jo talonpojatkin uudemman-aikaisia maanwiljelys työkaluja, ja heinäkasvua koetetaan edistää kylvyksiemenillä. Wiljanlajeista kasvatetaan täällä enimmäkseen maan mainioiksi tullutta „Waasan ruisia“. Tämän ohessa wiljellään tietysti muitakin maasamme tavallisia wiljanlajeja. Karjaa hoidetaan huolellisesti. Sekä tarve että polttopuista on Pohjanmaan tässä osassa puute, jota wastoin Suomenselällä ja sen takaisissa läänin maakunnissa on vielä nykyäänkin tarpeeksi metsää, vaikka sitä on siellä hirweästi haaskattu. Meren rannikoilla harjoitetaan hyödyttävää hailin kalastusta ja hylkeenpyyntiä. Waasan läänin rantamaiden asukkaat, pohjalaiset, ovat erittäin nerokkaita kaikenlaatuisissa firwestöissä, jonka tähden he, kun kotiseuduillaan ei alituisesti työtä riitä, matkustawat muissa lääneissä laivoja, kartanoita y. m. rakentamassa. Tästä syystä ovat myöskin pohjalaiisten omat talot kauniita, melkein päkomeasti rakennettuja. Naisten kotiteollisuuden tuotteita ei myöskään jowi yleensä moittia. Tehdasliikettä harjoitetaan suurenlaisessa määrässä. Warjinkin löytyy tässä läänissä rauta-, werka-, pumpuli-, lasi- ja nahkatehtaita sekä sahoja ja laiwainweistöjä. Kaupankäynti, etenkin Ruotsin kanssa, ja merenkulku ovat tärkeitä elinkeinoja. Usealla tämän läänin kaupungilla on jommoinkin kauppalaiwasto.

Waasan läänin kuuluvat Hämeen ja Satakunnan osat, jotka Suomenselällä eroittaa Pohjanmaasta, ovat hallanarkoja, epätasaisia ja sen tähden maanwiljelykseen vähemmän sopivia maakuntia. Täällä harjoitetaan paikoin kaswiljelystä. Järivistä ja joista saadaan runsaasti rau-

*) „Sfontbrön pelto ja Limingan niitty, wertoja noille ei ole tietty.“

tamalmia. Täältä, näiden maakuntain avaroista ja kaukaijista metsistä tuottawat Pohjanlahden rantakaupungit laivanrakennus-tarpeensa.

Yksi ainoa Waasan läänin kaupungeista on sijämaassa, muut, luvultansa kuusi, sijaitsewat kaikki Pohjanlahden rannalla. Kaupunkien nimet ovat: Nikolainkaupunki, Uusikaarlepyy, Pietarisaari, Kockola, Kristiina, Raskinen ja Zywäskylä.

1) **Nikolainkaupunki** eli entinen Waasa (6,300 asukasta), Mustasaaren pitäjäässä meren lahden rannalla, on Waasan läänin suurin kauppa-kaupunki. Täällä on Waasan osakepantin pääkonttoori ja johtokunta. Kauppaa tehdään enimmäkseen wiljalla ja tehtaiden tuotteilla. Kaupungissa sijaitsee Waasan hovioikeus ja läänin hallitus. Oppilaitoksia on: kaksi lyseota, ruotsinkielinen neliluokkainen realkoulu, merikoulu, naiskoulu y. m. Tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä useampia, niinkuin puuwillatehdas, pellawatehdas, paperitehdas, lasitehdas y. m. Kaupungin ulkosatamaa kutsutaan **Brandöössi**.

2) **Uusikaarlepyy** (1,200 asukasta), Lapuanjoen suussa, on vähäinen kauppa-kaupunki. Täällä sijaitsee ruotsinkielinen seminaari kansakoulujen miesopettajain valmistamista warten. Kaupungin lähistöllä on useampia tehtaita, joista mainittakoon tulitukku-, nahka- ja lasitehtaat sekä muutamia sahoja ja rautaruukkeja.

3) **Pietarisaari** (2,100 asukasta), pienoisen meren lahden rannalla Pietarisaaren pitäjäässä, on hyvä kauppa-kaupunki, warustettu sowliaalla satamalla. Tehtaista mainittakoon luujauho- ja tupakkatehtaat. Pietarisaaren pitäjäässä on kuuromykkäin koulu.

4) **Kockola** (2,200 asukasta), Waasan läänin pohjaisiin kaupunki, on meren lahden rannalla hiukan eteläpuolella Perhonjoen suuta. Tällä, niinkuin useammilla muillakin Pohjanlahden rantakaupungeilla, on melkoinen kauppalaivasto. Kaupungissa sijaitsee ruotsinkielinen neliluokkainen lyseo. Tehtaista muistettakoon suuntupakka-, tulitukka- ja nahkatehtaat.

5) **Kristiina** (2,700 asukasta), Waasan läänin eteläisiin kaupunki, on Pohjanlahden rannalla Lapwäärtin pitäjäässä. Sen asukkaat harjoittawat suurta merikauppaa. Lähellä kaupunkia on nahkatehdas.

6) **Kaskinen** (800 asukasta) on meren saarella Närpiön pitäjäässä, pohjaiseen päin Kristiinasta. Tällä kaupungilla on erinomaisten sopiva laivasatama. Osa asukkaista harjoittaa haitinpyyntiä.

7) **Jyväskylä** (2 tuhatta asukasta) on ainoa sijämaan kaupunki tässä läänissä. Se sijaitsee Hämeen maakunnassa Päijänteen pohjaispäähän laskevan Jyväsjärven rannalla. Suuren merkityksen tälle kaupungille antavat ne monet koululaitokset, joita tänne on sijoitettu. Täällä on Suomen suurin seminarilaitos kansakoulujen mies- ja naisopettajien valmistamista varten molempine mallikouluineen, suomenkielinen seitsemaluokkainen lyseo, naiskoulu y. m. Kaupungin rakennuksista ovat mainittavimmat uudet, uljaat seminarin kartanot. Kaupan suhteen on Jyväskylä Keski-Suomen tukkuliikkeen keskuksena ja täällä löytyy yksi maamme suurimpia kirja- ja koulutarpeiden kauppoja. Höyrylaivat kulkevat säännöllisesti kaupungin ja Lahden kauppalan välillä. Muutamia tehtaita löytyy kaupungissa ja sen lähistöllä. Niistä mainittakoon tupakka- ja paperitehtaat sekä useammat sahat ja myllyt.

Östermyyra, ruutitehdas Ilmajoen pitäjäässä. — Kiminki, rautatehdas Karstulassa. — Orismala, rautaruukki Jyväskylässä. — Gröönwiikki, lasitehdas Mustasaaressa. — Pohiooski, paperitehdas lähellä Jyväskylän kaupunkia.

Dulun lääni.

Tämä Suomen pohjaisin ja suurin lääni on alaltaan yli 3 tuh. neliöpeninkulmaa (= 165 tuh. neliökilom.) eli lähes puolet koko maamme pinta-alasta, mutta se on samalla harvimminkin asuttu. Dulun lääni sisältää koko pohjaisen Pohjanmaan ja Suomelle kuuluvat osat Vänsipohjasta sekä Lapinmaasta. Sitä rajoittaa pohjaisessa Norja, idässä Norja ja Wenäjä, etelässä Kuopion ja Vaasan läänit sekä lännessä Pohjanlahti ja Ruotsi.

Pohjanmaan rantamaisemat ovat alhaisista tasankoista noin 5—10 peninkulmaa Pohjanlahden rannasta sijämaahan päin, jota vastoin tämän maakunnan sisä-osat ovat täynnä korkeita vuoria sekä äärettömiä soita ja rämeitä. Täällä, Dulujärveen laskevan vesijaksojen ympärillä ja Kivaloselän sekä Kainunselän välillä joudulla löytyvät maamme juu-

rimmat ja parhaasti säilyneet tuffimetjät. Muuten on maansaatu enimiten hietapohjaisista ja raakaperäistä, jonka tähden maanviljelys Pohjanmaan sijä-osiissa on vähemmän tuottavaa. Raakunnan ylhäinen pohjainen asema tekee sen myöskin hallajemmaksi kuin maamme eteläisemmät seudet. Mutta tässä kohden on huomattava suuri eroitus sijamaan ja meren rannikon välillä, sillä maa meren seuduilla on hyvästi viljeltyä. Siikajoen ja Dulujoen välillä ovat mainiot Limingan niityt, jotka kuulisuudessa wetävät wertoja Isonkyrön pelloille. Karjanhoitoa harjoitetaanfin näillä seuduin hywällä menestyksellä ja on se elinkeino tässä läänissä ylimalkain yhtä tärkeä kuin maanviljelyskin. Kalastus on myöskin warsin tuottoisaa sijamaiden järwiissä sekä etenkin noissa juuriissa ja koskijissa wirroissa, joista saadaan paljon lohia. Remin ja Dulun lohet ovat kuuluisat. Koista äärettömistä metjistä polketaan paljon terwaa, mikä työ tuottaa elatuksen tuhansille ihmisille. Pohjaisen Pohjanmaan metjät ovat riistästä rikkaimpia Suomessa ja sentähden ei metsästyksessä Dulun läänin osassa juinkaan ole vähäarvoinen elinkeino. Metsälintuja sekä orawan y. m. metsäeläinten nahkoja myödään täältä paljon joka wuosi. Tehdasteollisuus ei tässä läänissä siedä wertaamista maamme toisten läänien teollisuuteen, mutta muutamia rautatehtaita, lautasahoja ja laiwainweistämöitä löytyy kuitenkin siellä täällä. Kanjan yleinen kätevyys ei ole kehuttawalla kannalla. — Torniojoen ja Dunasjelan wälistä maata sanotaan Länsipohjaksi ja se on Pohjanmaan sijä-osien faltainen.

Lapinmaa jaetaan seitsemään osaan, joita nimitetään Lapeiksi. Ne ovat: Enontekiäisten, Muonionniskan, Kittilän, Sodankylän, Kuolajärwen, Inarin ja Utsjoen Lapit. Siellä menestyy maanviljelys ainoastaan harwoina vuosina ja sen perimäsiissa osissa, Inarijärwen pohjaispuolella, ei maanviljelystä laisinkaan harjoiteta, sillä jäämereltä tulewat kylmät pohjatuulet, jotka täällä pääsewät wapaasti riehumaan, estäwät sekä kaikkien wiljakaswien menestymisen että myöskin suurempain puiden kaswamisen. Sentähden owatkin näiden seutujen wuoret paljaita kolkkoja kallioita ja laaksojen pohjissa sekä matalammilla tuntureilla kaswaa ainoastaan peuransammalta ja waiwaiskoivuja. Nukkaat saawat niukan elatuksensa porojen paimentamisella ja kalastamisella, jota wiimemainittua elinkeinoa harjoitetaan sekä sijamaan wirroissa ja järwiissä että Norjan ja Wenäjänpuolijissa jäämeren lahdisissa. Ihmisten ja eläinten suurena tuisauksena Lapiissa owat lukemattomat itikka- ja mäkäräparwet, joita siellä kesä-aikoina sikiää äärettömästi. Lapintunturin ja Suolaselän eteläpuolella hoitawat ajukkaat porojen ohessa myöskin muutamia nauraeläimiä ja lampaita sekä wiljelewät ohraa ja warjinkin nauriita. Yleensä voidaan sanoa, että Lapinmaa, noita Iwalojoen muutamia kullamuruja lukuun ottamatta, on luonnollijista systä maamme köyhin maakunta.

Dulun läänin kaupungit ovat Pohjanmaalla Pohjanlahden rannalla; ainoastaan yksi on sisämaassa. Niiden nimet ovat: Oulu, Raahе, Remi, Tornio ja Rahaani.

1) **Oulu** (9,700 asukasta), Dulujen suulla, on suurin teräsvuonontiepaikka Suomessa. Se on muutenkin suurin kauppakaupunki pohjaisella Pohjanmaalla. Kaupungissa sijaitsee lääninhallitus, kaksi seitsemaluokkista lyseota, kaksi naiskoulua, neliluokkainen realkoulu y. m. Tehtaista mainittakoon erittäin suuri nahkatehdas. Duluum on pystytetty mainion runoilijan Franzen'in kumapatjas.

2) **Raahе** (3 tuhatta asukasta) on vilkas merikauppakaupunki Pohjanlahden rannalla Salon pitäjäässä. Tällä kaupungilla on hyvä satama ja suuri kauppalaivasto. Raahessa on kauppaopisto.

3) **Remi** (340 asukasta), Remijoen suulla, on äskettäin perustettu pienoinen kaupunki. Se harjoittaa jommoistakin lohen kauppaa. Lähellä kaupunkia on muutamia sahoja.

4) **Tornio** (970 asukasta), Suomen pohjaisin kaupunki, on rakennettu eräälle Torniojoen saarelle lähellä saman joen suuta. Tämä kaupunki harjoittaa kauppaa lohilla ja Lapin tavaroilla, niinkuin peuran lihalla, nahkoilla y. m.

5) **Rahaani** (900 asukasta), on vähäinen kauppa kaupunki Roiwufoksen varrella Paltamon pitäjäässä. Täällä pidetään vuosittain kuuluisat markkinat, joihin matkustaa laajalta ihmisä ostamaan metsälintuja, nahkoja, woita y. m., joita Pohjanmaan sisämaiden asukkaat silloin tänne kuljettavat,

Sailuoto, suurenlainen saari Pohjanlahdessa Dulun kaupungista länteen päin. — **Kurimo**, rautatehdas Kiiminginjoen varrella. — **Wesikoski**, rautaruukki Pyhäjärven pitäjäässä. — **Saarikoski**, rautaruukki Ontojärven rannalla. — **Uumä**, rautatehdas Kiantajärven lounaisella rannalla.

C. Historiallinen maantiede.

Ajukkaat ja niiden sukuperä. Enin osa (noin 1 miljoona 800 tuhatta) Suomenmaan ajukkaista kuuluu Suomalais-ugrilaiseen kansakuntaan. Tämä kansakunta on aikain tullessa ja kaantunut useampiin sekä kieltensä että kansallisten tapainsa puolesta hywintin erilaisiin kansoihin, jotka asuvat osaksi pohjais-, koillis- ja keski-Euroopassa osaksi läntisessä Aasiassa. Nykyisten maamiestemme esi-isät asuivat muinoin Wolgawirran keskittienoilla. Niitä on kaksi pääheimoa Karjalaiset ja Hämäläiset, mutta yhteisellä nimellä kutsuttiin heitä Suomalaisiksi. Milloin Suomalaiset tähän maahan tulivat ei ole varmaan tunnettu. Länteen päin siirtymisensä poikkeksi osa Hämäläisiä Suomenlahden eteläpuolelle ja elävät siellä nyt Wirolaisten sekä Viiviläisten nimillä.

Niiden Suomalaisen heimokuntain, Karjalaisen ja Hämäläisten, jotka nykyään Suomessa asuvat, oli tänne tullessaan maavallioitettava sen entisiltä ajukkailta „Pohjolan väeltä“, „Hiidenkansalta“ ja Lappalaisilta. Nämä viimeksimainitut Suomalaisen heimolaiset ovat nimittäin aikoinaan ajuneet myöskin maamme eteläisemmissä osissa, joista heidän täytyi vähitellen siirtyä yhä pohjaisemmaksi jäämeren rannikoille.

Suurimmassa osassa Suomea asuu Karjalaisia, joiden asuma-ala ulottuu Lapintunturien etelä-rinteiltä Suomenlahteen ja Venäjän rajalta Hudellemaalle, keski-Hämeen, Satakuntaan ja eteläisen Pohjanmaan itäiselle sekä luoteiselle rajalle saakka. Niinkuin helposti huomataan, kuuluu tähän piiriin muun muassa koko Savonmaa ja siis Savolaisetkin, mutta nämä viimeksimainitut ovatkin sukuperältään Karjalaisia, vaikka maakunnan nimi on annettu sen ajukkaille. Mitään suurempaa eroavaisuutta ei olekaan Karjalaisen ja Savolaisen luonteiden, kielen ja tapojen välillä. Kuten Suomenlahden, Laatokan ja Saimaan vesijakson rannalla on Karjalainen tullut hywin taipuisaksi kauppaan ja neuvottelemiseen. Mielellään liikkuu hän kauppa-asioissaan laueammillakin aloilla, eikä tyydy yksinomaisesti raakaperäisen maansa viljelykseen. Karjalaisen kaupan-intoa on kenties vielä kiihoittanut venäläisten naapuruus, sillä viimeksimainitutkin ovat tähän elinkeinoon varsin harjaantuneita. Luonoltaan on Karjalainen vilkkaampi, jukkaampi ja toimeliaampi kuin hä-

mäläinen. Hän ei ole umpimielinen, vaan puhelias ja iloinen; paremmin taipuvainen uusiin yrityksiin, mutta vähemmän sitkeä ja kiivas, vähemmän syvämielinen ja ajatteleva, mutta ystävällisempi, kohteliaampi ja avuliaampi kuin hämäläinen. Ko'oltaan on hän hämäkäistä isompi, jaloryhtinen ja käytökseltään miellyttävä. Kauniita mehiä ja naisia nähdään usein karjalaiſten oukosſa; tavataanpa heidän seasſaan joskus warjinaisia kaunottariaakin.

Hämäläiset asuwat maamme luonaisessa osassa Warjinais-Suomessa, Satakunnassa, Ioumais- ja etelä-Hämeessä, pohjaisella Uudellamaalla ja eteläisen Pohjanmaan sisäisissä osissa. He ovat vähemmän kaupantoisia kuin karjalaiset, mutta wiljelewät maatansa suuremmalla huolella ja uutteruudella kuin wiimemainitut. Kaikesja yksipäisyysessään ja hitaaisuudessaan on hämäläinen erinomaisen kestävä työmies. Hän on ylmäkäin umpirehellinen, jonka tähden häneen voi aina luottaa. Hän wiljelee peltoansa vanhalla iltä perityllä tavallaan. Jos herrasmies sattuu asumaan hänen naapurinansa ja uudenaikaisia wiljelystapoja käytämällä saa pellostansa suuremmat tulot, niin ei se äkkiä kehoita hämäläistä ryhtymään samaan wiljelystapaan. Tätä hämäläisen vanhallaan olemista on kestänyt monta sataa vuotta, vaan nyt koittaa Hämeessäkin toinen aika. Kansallistunto on herännyt; kouluja rakennellaan, kirjallisuutta wiljellään. Monessa kohden nähdään talonpoikain käyttävän herrain kansa kilwasja uusia maanwiljelystapoja.

Muodoltaan on hämäläinen lyhyenlainen ja tukewahartiainen. Harvoin heidän seasjansa tavataan henkilöitä, joita yleisen käsitystavan mukaan voisi kauniiksi sanoa. Mutta waikka tämä hämäläinen heimo ei ole warustettu millään erinomaisella ulkonaisella kauneudella, on sillä kuitenkin kestäväisyydessään, rehellisyydessään ja uutteruudessaan omia suoksia, jotka asettawat sen täydelliseen tasa-arwoon muiden ihmisheimojen rinnalle.

Paitſi näitä suomalaisia heimokuntia, ajuu maassamme vielä joukko Ruotsalaisia (noin 260 tuhatta), Wenäläisiä (noin 7 tuhatta), Saksalaisia (noin 1,400), Lappalaisia (600) ja Mustalaisia (noin 1000 henkeä) sekä muutamia satoja muita ulkomaalaisia ihmisiä. Tärkeimmät Suomessa asuwista germanilaisista kansoista ovat **Ruotsalaiset**, jotka ovat tässä maassa olleet wallitsewana säätyinä lähes seitsemän vuosisataa. Suurin joukko maame tähän-astisista wirtamiehistä on ruotsalaisista saanut alkunsa. Suomata kuitenkin tulee, että enimmäkseen siivistyneet perheet ovat alkunsa maan suomalaisesta wäestöstä, mutta aikain fuluessa ruotsalaistuneet sekä kielensä että tapainſa puolesta. Warjinaista ruotsalaista wäestöä löythy Uudenmaan ja Warjinais Suomen

eteläisissä osissa, Ahvenan saaristossa ja läntisellä sekä luoteisella etelä-Bohjanmaalla. Ruotsinkieli on tosin vielä hallituksen virkakielenä Suomessa, mutta kohdakkoin asetetaan suomenkieli täydelliseen taja-arvoon sen rinnalle.

Wenäläisiä asuu maanviljelijöinä enimmäen Wiipurin läänin kaakkoisessa osassa ja paikoin muissakin lääneissä kaupunkien kauppamiehinä. — Saksalaisia kauppasioitsijoita ja teollisuuden harjoittajia löytyy etenkin Wiipurissa ja Helsingissä. — Lappalaiset asuvat maamme pohjaisimmassa osassa. — Mustalaiset kuljeskelewat kerjääjinä ja hewoisten vaihtajina ympäri maata markkinoista toisiin. Muutamat heistä asuvat enimmäkseen yksissä paikoin ja owat ryhtyneet maanviljelykseen.

Uskonto. Suomenmaan waltiokirko on ewankelis-lutherilainen, johon kirkokuntaan enin osa tämän maan asukkaista kuuluu. Se kristinusko, joka Suomeen kolmella eri ristiretkellä (wosfina 1157, 1249 ja 1293) Ruotsista tuotiin oli roomalaiskatoollisen kirkon oppia. Tämä oppi pääsi ainoastaan josfakin määrin kansaamme juurtumaan, sillä kansaa opetettiin ainoastaan uuden uskontonsa ulkonaisia sääntöjä noudattamaan, waan ei sen sisältöä käsittämään. Sitä paitsi tekivät alituiset sodat ja rajaritdat Wenäjän kanssa mahdottomaksi, minkään wakawanman kristillishyden perustamisen Karjalaan, sillä tämän maakunnan asukkaista kastoivat wäliin ruotsalaiset roomalaiskatoolliseen, wäliin wenäläiset kreikkalaiskatoolliseen uskoon. Sentähden ei kansasamme ilmaantunutkaan sanottawaa wastustusta, kun Lutherin puhdistama oppia ruwettiin sen sekaan lewittämään, mikä tapahtui wuoden 1523 tienoilla. Puhdistetun opin päämääränä oli tehdä uskonto kansalliseksi, saattamalla kansaa omalla kielellään ymmärtämään uskontonsa perusteita. Sentähden wakaantui Suomessa Lutherin oppi, joka on tehnyt kansamme henkisen waurastumisen mahdolliseksi. Kuitenkin on jäänyt osaksi wenäläisten edellä mainituiden käännyhystointen osaksi myöhempäin waltiollisten tapah tumain tähden, joukko maamme karjalaisia kreikan uskon tunnustajiksi. Näitä kreikan-uskoisia karjalaisia, warseinaisia wenäläisiä lukuun ottamatta, on Suomessa nyhään noin 40 tuhatta.

Paitsi lutherilaisia ja kreikkalaiskatoollisia löytyy maasamme joukko roomalaiskatoollisen uskon tunnustajia, joista enimmät asuwat Helsingissä, Turussa ja Wiipurissa. Myöskin muutamia satoja reformeerattuja, juutalaisia ja muhammedilaisia asuu siellä täällä, enimmiten

suuremmisja kaupungeisja. Lutherilaisessa seurakunnassa on syntynyt eräitä vähemmän tärkeitä uskonlahjoja, joista merkittävin on n. s. hihhulien lahjo.

Maan historiallinen jako. Sitä Suomenmaan osaa, joka vuodesta 1743 vuoteen 1811 kuului Wenäjän valtakuntaan eli Wiipurin lääni ja eteläinen osa Mikkelin läänistä, kutsutaan Vanhaksi Suomeksi. Muuten jaetaan Suomi historiallisessa katjannossa yhdeksään maakuntaan, jotka ovat: Warfinais-Suomi, Ahwenanmaa, Satakunta, Uusimaa, Häme, Savo, Karjala, Pohjanmaa ja Lapinmaa.

1) Warfinais-Suomi on Suomen lounaisin osa, jossa ovat tapahuneet maamme vanhimmat tarkemmin tunnetut historialliset tapahtumat, sillä tämän osan Suomea valloittivat ruotsalaiset ensin ja tänne tuotiin ensin kristin-usko. Täällä ovat myös eläneet enimmäkseen niistä historiallisista henkilöistä, jotka suuremmissä määrässä ovat vaikuttaneet maamme yhteiskunnallisiin ja valtiollisiin oloihin. Sentähden on Warfinais-Suomi historiallisista muistoista rikkain Suomen maakunnista. Tärkeimmät historiallisesti muistettavista paikoista ovat: Turku, jonka lähellä oleva Turun linna on perustettu w. 1157. Sen perusti Ruotsin kuningas Serikki IX pyhä ja piispa Henrik kastoi ensimmäiset suomalaiset kristin-uskoon lähellä kaupunkia olevassa Kupittaaan lähteessä. Turun linnassa asui muutamia vuosia Suomen herttua, sittemmin Ruotsin kuningas, Juhana III. Täällä tehtiin rauha „pikkuwihan“ perästä w. 1743. Lähellä Turun kaupunkia on Lemunniemi, jossa oli sotatappelu w. 1808. — Naantali on muistettava siitä, että siellä oli leski-aikana maamme kuuluisin ja rikkain naisluostari. — Uudeksakaupungissa tehtiin rauha Ruotsin ja Wenäjän välillä „isowihan“ perästä w. 1721. — Kuusiston linna, Piikkion pitäjäässä, oli aikoinaan Suomen katoolisten piispain asunto. (Se häwitettiin w. 1528.) — Nousiaisissa mainitaan olleen maamme vanhimman kirkon ja täällä asuivat Suomen ensimmäiset katooliset piispat. — Rantamäellä asuivat myös muutamats Suomen katoolisista piispoista, kunnes piispan-istuin muutettiin Turkuun. — Marttilassa woitti Kaarle herttua Kjelci Kurjen w. 1598.

2) Ahwenanmaau saaristo, Suomen ja Ruotsin välillä Pohjanlahden suussa, joutui asemansa tähden jo aikaiseen pysähdyspaikaksi Ruotsista Suomeen ja päinwastoin kullewille laivoille. Mitään suurempaa historiallista tehtävää ei täällä kuitenkaan ole koskaan suoritettu. Pari paikkaa on kuitenkin muistettawaa: Kastelholmia, erään leski-aikana perustetun linnan jäännöksiä Sundin pitäjäässä, ja Starpaus, itäänpäin Kastelholmasta, oli sekia linna, jonka englantilaiset häwittoiwät w. 1854.

3) Satakunta, Turun ja Porin läänin pohjainen sekä Hämeen läänin luoteinen osa, on historiallisista muistoista hiukan rikkaampi. S iellä tapah

tulivat muun muassa ensimmäiset tappelut siinä talonpoikaiskapinassa, joka historiassa on saanut „Nuijasodan“ nimen. Seuraavat paikat ovat historiallisessa katsannossa merkittävimmät: **Uusikaupunki**, jonka lähellä sijaitsee nykyinen Pori, oli aikoinaan kaupunkina. Tämän lähellä voitti Klaus Fleming'in alapäällikkö Mikeli Kurki Pentti Pontun johtamat „nuijamieliset“ w. 1596. — **Nokia** kartanossa Virkkalassa oli tappelu Klaus Fleming'in ja talonpoikain välillä w. 1597. — **Kokemäen pitäjässä** on vanha lato, jossa Suomen ensimmäisen piispan, Henrikin, sanotaan saarnanneen. Sen ympärille on rakennettu kiviä. — **Köyliönjärven** jäällä sanotaan Lalli-nimisen talonpojan murhanneen edellä mainitun Henrik-piispan. — **Laukko**, mainion Kurkijuvun perintökartano Vesilahden pitäjässä.

4) **Uusimaa** on luultavasti saanut nimensä niiltä ruotsalaisilta uudisasujailta, jotka Birger Jaarlin aikana sinne Ruotsista muuttivat. Se on kapeahko maakaistale Suomenlahden rannalla ja ulottuu Hangoniemen länsipuolelta Haminan seuduille sekä Salpausselästä Suomenlahteen saakka. Tärkeimmät historiallisesti merkittävät paikat ovat: **Uusikaupunki**, kartano **Elimäellä**, jossa tehtiin Uusikaupungin liitto w. 1788. — **Hamina**ssa tehtiin rauha Ruotsin ja Venäjän välillä w. 1809, jolloin Ruotsi lopullisesti luopui Suomesta. — **Helsinki**, muistettava muun muassa siitä aseiden heittämisestä, jonka Ruotsin ja Suomen sotaväki siellä teki „Hattujen sodan“ aikana w. 1742. — **Porwoossa** pidettiin valtiopäivät w. 1809, jolloin Aleksanteri I Suomen kansan „korotti kansakuntien joukkoon“. — **Kaasepori**, vanhan linnan jäännöksiä Karjan pitäjässä. Siinä asui vähän aikaa Kaarle Knuutinpoika Bonde. — **Ruotsinjalmi**, Kymenjoen itäisen suuhaaran luona lähellä Kotkan kaupunkia, on muistettava meritappeluista w. 1789 ja 1790. — **Suurjaaren** lähellä oli meritappelu w. 1788. — **Swartholma**, hävitetty linnoitus lähellä Loviisan kaupunkia. — **Viipuri**, perustettu w. 1749, on merkittävä sen antaamisen johdosta venäläisille w. 1808. Sitä pommittivat ranskalaiset ja englantilaiset itämaisen sodan aikana w. 1855. — **Värälä**, kylä Elimäellä, jossa tehtiin rauha kolmi-ruotsin sodan perästä w. 1790.

5) **Hämeen maakunta** on Pohjanmaan, Savon, Uudenmaan, Karjalaisen-Suomen ja Satakunnan välissä. Luonnollisen asemansa vuoksi ei tässä maakunnassa ole niin paljon historiallisesti muistettavia paikkoja kuin meren rantamaakunnissa. Kuitenkin löytyy täällä sängin vanhoja merkittävyyksiä, sillä tähän maakuntaan tekivät ruotsalaiset toisen viestikentän. Historian suhteen merkittävimmät paikat ovat: **Hämeenlinna**, jonka Birger Jaarli perusti w. 1249, on Turku lähinnä vanhin Suomen linnoista. — **Karstulassa** oli kiivas sotatappelu w. 1808. — **Liivikaupunki**, muinainen kuninkaankartano Kangasalan pitäjässä. Siinä asui Serikki XIV leski Katariina Maunutar. — **Padasjoki**, tappelu nuijasodan aikana w. 1597. — **Pälkäne**, muistettava sotatappelusta w. 1713. — **Uusikaupunki** **Wälkälässä**, tunnettu tappeluista w. 1789.

6) Sawo on samoin kuin Hämeen sijämaa, jonka ympärillä ovat Pohjanmaa, Karjala, Uusimaa ja Häme. Mutta vaikka tämän maakunnan rajat eivät missään kohdassa ulotu mereen saakka, on Sawo kuitenkin historiallisista muistoista Suomen rikkaimpia maakuntia, johon syynä lienee ollut sen läheisempi asema Venäjän suhteen. Täällä olevista merkillisistä paikoista mainittakoon: Sawonlinna (= Olavinlinna), perustettu w. 1475 rajalinnaksi Venäjää vastaan. — Saapaniemi, Rantajalmenella, oli muinoin Suomen sotakoulun asemana. — Parkumäki, myös Rantajalmen pitäjäässä, on muistettava sotatappelusta w. 1789. Porrasalmi, ahdas vuorensola lähellä Mikkelin kaupunkia; tappelu w. 1789. — Toivala, lähellä Kuopion kaupunkia ja — Koljonvirta, Jisalmella, ovat mainioita 1808 vuoden sodasta. — Lappeenrannassa oli aikoinaan linnoitus. Sen lähistöllä taisteltiin ensimmäinen tappelu Sattujen sodan aikana w. 1741. — Kärnäkoski, Sawitaipaleella, sotatappelu w. 1790.

7) Karjala, rajamaakunta Venäjää vastaan, on luonnollisen asemaansa vuoksi useammin kuin maamme muut maakunnat ollut taistelutantereena ja riidan aiheena Ruotsin ja Venäjän välillä. Se on kuulunut väliin Ruotsille, väliin Venäjälle ja sentähden ei tämä maakunta ole voinut henkijissä eikä aineellisissä pyrinnoissä edistyä muun Suomen rinnalla. Paljon löytyy täällä historiallisesti merkittäviä paikkoja. Tärkeimmät niistä ovat: Viipurinlinna, jonka Dorkel Ruutinpöika perusti w. 1293 tuodessaan kristin-uskoa Karjalaan. Se on monta kertaa ollut taistelun esineenä Venäjän ja Ruotsin välillä ja siellä vietti jonkun aikaa komeata elämää Ruotsin valtionhoitaja sittemmin kuningas Kaarle Ruutinpöika Bonde. Tässä linnassa ja sen lähistöllä tapahtuneista tappeleistä muistettakoon: Viipurin pamaus w. 1495 ja Viipurin hujautus w. 1790. — Säkijärwi, kuuluisa Lewenhaupt'in retkestä w. 1741. — Käkisalmi, tärkein kaupunki entisessä Käkisalmen läänissä. Likellä kaupunkia ollut ikivanha linna rakennettiin uudestaan w. 1295. Se oli milloin ruotsalaisten milloin venäläisten wallassa. — Walamo, vanha ja rikas kreikkalainen luostari eräässä ihanassa Laatokan saaressa. — Konowitsa, myöskin kreikkalainen luostari Kononsaaressa lähempänä Käkisalmea. — Rautun kirkolla löi översti Burmeister wenäläiset w. 1656.

8) Pohjanmaalla ovat tapahtuneet suurimmat ja tärkeimmät tappelut Ison wihan aikana sekä Suomen sodassa vuosina 1808 ja 1809, jonka jälkeen Suomi Ruotsista kokonaisuudessaan eroitettiin. Se on juuri tämä maakunta, joka enimmänsä sai kärsiä wihollisten wäkiwaltaa tuona hirmuisena aikana, jota Suomen historiassa nimitetään isoksi wihaksi. Wiljellyt maat ja wäkirikkaat seudut muuttuivat muutamissa vuosissa kammottaviksi erämaiksi. Ihmisiä surmattiin ja kidutettiin julmimmalla tavalla. Esimerkkinä mainittakoon, että ainoastaan Limingan pitäjäässä teki tänä aikana surmattujen luku yli 2 tuhatta henkeä. Ne, jotka kerskivät, pakenivat Korpiin ja saloihin, joissa elättivät itseään petäjän kuo-

rella, jäkälillä y. m. Vaan Suomen kansa ei kuitenkaan sortunut. Tärkeimmät tämän maakunnan historiallisesti muistettavista paikoista ovat: Dulunlinna, linnan jäännöksiä lähellä Dulun kaupunkia, perustettu w. 1570. — Santavuorella, Ilmajoen pitäjäässä, loi Klaus Fleming talonpojat w. 1597 ja kukisti siten nuijasodan. — Napuen kylässä, Isonkyrön pitäjäässä oli werinen tappelu w. 1714. Siinä voittivat wenäläiset. — Rajaaniinlinna, lähellä Rajaaniin kaupunkia. Viimemainittu on muistettava „sarkasodasta“ w. 1712. Linnan hävittivät wenäläiset w. 1717. — Siikajoki, — Newonlahti, ja — Pulkila, Siikajoen varrella, — Juntaš, Uudenkaarlepyyn pitäjäässä, — Drawainen, Wöyrin pitäjäässä, — Lapua, — Nuonansilta — Salmi ja — Mawnš, kaikki muistettavia 1808 vuoden tappeluista. — Oskijoki, kylä Salon pitäjäässä, mainittava 1808 vuoden sowingin johdosta. — Koršholma, entinen linna lähellä Niko-lainkaupunkia.

9) Lapinmaaessa ei syrjäisen asemansa ja muiden luonnollisten hankaluuksien tähden ole tapahtunut mitään merkillisempää historiallista tapahtumaa.

Sisältö.

	Siv.		Siv.
A. Luonnollinen maantiede.			
Maantieteellinen asema ja rajat	5.	Opetuslaitokset	27.
Maanlaatu	5.	Sotawäki	28.
Suoret	6.	Raha	29.
Wesistöt	9.	Waltiollinen jako	"
Pohjainen wesistö	9.	Uudenmaan lääni	30.
Luoteinen "	10.	Turun ja Porin "	32.
Lounainen "	11.	Hämeen "	35.
Kesti-Suomen wesistö	13.	Wiipurin "	36.
Savo-Karjalan "	14.	Wikkelin "	39.
Wismanlaatu ja elinkeinot	17.	Kuopion "	41.
Maanwiljelys	18.	Baasan "	43.
Karjanhoito	20.	Dulun "	45.
Kalastus	20.		
Wetjänhoito	21.	C. Historiallinen maantiede.	
Wetjästyks	22.	Wukkaat ja niiden sukuperä	48.
Wetallinwalmistus	23.	Wskonto	50.
Teollisuus	23.	Maan historiallinen jako	51.
Kaupantäyhti	24.	Warjinais-Suomi	"
		Wuwenanmaa	"
		Satakunta	"
		Uusimaa	52.
		Häme	"
		Savo	53.
		Karjala	"
		Pohjanmaa	"
		Lapinmaa	54.
B. Waltiollinen maantiede.			
Waltiollinen asema	25.		
Sisälliset waltiolliset olot	26.		
Perustuslait ja edustuslaitos	"		
Hallitus ja wirtakunnat	"		

Maantide 7

D 374

Sinta: 60 penniä.